

Når nettene blir lange

Ansatte avdarer mot en generell åpning for mer kvelds- undervisning etter koronapandemien. For enkelte er arbeidsdagene blitt til både kveld og natt.

Side 18–23

«Nu gör vi det här tillsammans»

Kva har NTNU, statsråd Henrik Asheim og statssekretær Paal Pedersen til felles?

FOTO: KUNNSKAPSEKSPERIMENTET

Alle universitet skal leggje ut førelesingane gratis, meiner Henrik Asheim. Men har Høgre tenkt til å lufte det med dei som har rettane til førelesingane, nemleg førelesarane sjølve?

Dei tilsette ved Aalborg universitet vende seg kjapt til å ha møta digitalt, men kollegaene undra seg over kvifor den eine deltakaren alltid hadde ein supermarknad i bakgrunnen. Jo, kunne vedkommande oppklære, nett-tilgangen ved butikken var betre enn heime.

Anekdoten som vart fortald på det nordiske møtet til Forskerforbundet og systerorganisasjonane i september, får fram at avtalane og reglane på arbeidsplassen ikkje var tilpassa korona-tilstanden. Folk måtte jobbe heimanfrå, men tilrettelegginga mangla.

Røynslene frå korleis pandemien har råka og endra sektoren for forskning og høgare utdanning har mange nordiske fellestrekk. Danskane fortalde om «hjemmearbejde i små lejligheder med børn om benene», finnane om korleis heimekon-tortilværet førte til «working time and free time getting mixed (how typical among academics!)», og overskrifta mi har eg frå Mats Ericson, leiaren i Sveriges universitetslärare och forskare (SULF) i ein video på heimesida til SULF.

At alle ikkje hadde tenkt på alt før vi vart kasta inn i korona-tilstanden, har eg ikkje

tenkt å bruke som grunnlag for gå til åtak på nokon. Vi har for lengst gått over til ein meir langvarig, halvnormal fase, og det har vorte meir tid til å lage betre mellombels ordningar. Dei lokale variasjonane er store, men mange arbeidsgjevarar har til dømes lagt betre til rette for betre heimekontor etter kvart.

Mange av dei nordiske fellestrekk held òg fram. Fleire peika på arbeidsgjevarsida har overhøyr, eller ikkje ein gong spurt etter, røysta til dei tilsette i viktige saker. Danskane fortalde om universiteta som gjerne vil eige materialet frå den omfangsrike – og tilfeldig oppståtte – nettundervisinga. I det kan det til og med liggje eit høve til å kommersialisere det. Mange vil kjenne att problematikken frå Noreg, og les uansett gjerne intervjuet med Olav Torvund, jussprofessor med opphavsrett som eit hovudfelt, på side 4. Der tek han eit oppgjør med NTNU, som har ynskt å eige optaka av nettførelesingar. Torvund presiserer at det i så fall trengst ein avtale mellom partane. Ei førelesing det er gjort optak av sluttar ikkje å vere eit åndsverk, som nokon, nemleg opphavspersonen, har rettane til.

Dette fører meg til tyngdepunktet i denne teksten: Det er ein uting å bruke koronatilstanden til å sjå sitt snitt. Ordningar for ein mellombels tilstand kan ikkje utan vidare vere modell for det permanente.

Henrik Asheim, eg må nemne deg. 15. september var statsråden for forskning og høgare utdanning med på å presentere det nye programutkastet til Høgre. Partiet vil no heildigitalisere universitet og høgskular innan 2025 og krevje at alle offentlege universitet legg ut førelesingane gratis. «Har man et studie hvor man kan lære noe helt konkret – det bør være tilgjengelig for alle. Vi bruker nesten 40 milliarder kroner i året på denne sektoren, jeg skjønner ikke hvorfor det skal være så hemmelighetsfullt», sa han til Khrono. Ifølgje net-tavisa meiner Asheim at ikkje alle førelesingar er «hensiktsmessig å leggje ut», men at ein bør leggje ut oppsummeringar.

Kva er vi vitne til her? Jo, Asheim låner argumentasjon og mogeleg godvilje frå open tilgang-feltet. Prinsippet om at offentlig finansiert forskning skal vere ope tilgjengeleg – det kan vi overføre til undervising! Det er ikkje nærare definert i programutkastet om Høgre meiner direkteoverføringar av førelesingar eller opptak, men Asheims tanke om å leggje ut oppsummeringar får meg til å tenkje det sistnemnde, og eg meir enn anar at dette er eit velkomne høve til gjenbruk og innsparing. Eg merkar meg elles at partiet som tykkjer at digitalisering er eit så populært ord at dei bruker det 16 gonger i programutkastet, ikkje ser ut til å ha teke innover seg at undervisinga, heilt uavhengig av koronatida, har fleire former enn førelesinga, både fysisk og digitalt – så skal seminarundervising eller interaktiv undervising òg leggast ut? Det vart ein lang setning, men det var verd det.

Statssekretær Paal Pedersen i Kommunal- og moderniseringsdepartementet er heller ikkje framand for å sjå sitt snitt. I eit innlegg på Forskerforum.no i haust skreiv han: «Vi vil fortsette med digitale møter og hjemmekontor fremover i et betydelig omfang, noe som trolig vil redusere behovet for fysisk oppmøte på arbeidsplassen. Det vil også påvirke behovet for arealer i statlige bygg.» Bakteppet er debatten om arealnормen for offentlege bygg, og for å sitere Halvdan Sivertsen: «tankan bak e jævlig dårlig gjæmt». Ein kan spare pengar på å krympe bygga. Diskusjonen om kva slags arbeidsliv med tilhøyrande bygg vi får framover er legitim, men ein bør ikkje bruke koronatilstanden til å hoppe til konklusjonar og innsparringar. Det er ikkje ei tid for å sjå sitt snitt, men for å finne løysingar i fellesskap.

«Nu gör vi det här tillsammans».

«Det er ein uting å bruke koronatilstanden til å sjå sitt snitt.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

18: Koronisk arbeidstid

Det lyser i laben på Ås fra åtte om morgenen til ti om kvelden: Ansatte strekker seg langt for å opprettholde undervisning og smittevern.

26: Skogens røst

– Det er helt skrudd. Den første boka mi ble oversatt til 22 språk, men det gir null uttelling i systemet. Møt biolog og formidler Anne Sverdrup-Thygeson.

30: Makten bak figurene

Martin Ingebrigtsen forsker på visuelle framstillinger av statistikk. De er effektive til å formidle, men er også et maktspråk, mener han.

4: – Man kan lage bråk

Aktuelt intervju: Forelesere, ikke institusjonene, har retten til forelesningene. Dette gjelder også for opptak av forelesninger, sier jusprofessor Olav Torvund.

6: Utrygg karrierevei

Mange ferske doktorer får arbeid innenfor forskning. Men midlertidigheten i akademia er en hovedgrunn til å velge noe annet, ifølge ny undersøkelse.

8: Tettere på arbeidslivet

Sosiologistudentene i Sogndal har obligatorisk praksis i sju uker. Men Stortingets krav om studier med større relevans for arbeidslivet er omdiskutert.

12: Museumspotetene

Ved små museer brukes mange ansatte til «alt». Hvordan skal forskningen da styrkes, slik myndighetene vil?

14: Mål etter mål

Tellekantene brukes flittig til å måle forskere, eksempelvis ved ansettelser. Hvordan utfylle bildet uten å lage atter nye målemetoder med sine svakheter?

Faste sider

33: Tilbakeblikk

36: Bøker

40: Kronikk

41: Debatt

43: Gjesteskribent

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 8/2020 – 52. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,
Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Ann-Kristin Valby (Kikki)

E-post: annonser@forskerforum.no. Mobil: 901 19 121

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

HVEM EIER HERMETIKKEN?

Jussprofessor Olav Torvund mener universitetene kan ryke på både søksmål og bråk hvis de krever å eie opptak av forelesninger.

Olav Torvund er professor ved Universitetet i Oslos juridiske fakultet med opphavsrett som ett av sine ekspertiseområder. Han leder også Forskerforbundets opphavsrettsutvalg. Nylig reagerte han skarpt på at NTNUs ledelse mente at opptak av forelesninger skal være universitetets eiendom. Skarp kan han også bli på Twitter når temaet er sykkelpolitikk. Når han ankommer Universitetsplassen, er det på sykkel. Den har tatt ham fra hans hjem på Frogner – en bydel som for tiden er preget av en konflikt om fjerning av parkeringsplasser til fordel for sykkelvei. Det har fått tidligere ordfører for Høyre Fabian Stang til å love at han skal lenke seg fast om parkeringsplassene fjernes.

– Hvordan går det med parkeringsplassene om dagen?

– Jeg er ikke så opptatt av parkeringsplassene. Jeg er opptatt av sykkelveiene. Men jeg er veldig spent på om Fabian Stang kommer til å lenke seg fast. Det har jeg ikke noe særlig tro på. Det må i så fall være om han lenker seg fast med juletrelenker i papir.

– Hvordan har det seg at hver gang jeg er på Twitter, ser jeg en oppdatering om sykkelpolitikk fra jussprofessor Olav Torvund?

– Det er et viktig tema. Sykkelen er det beste fremkomstmiddelet, men det er langt igjen før Oslo blir en god sykkelby. Og så er det noe med Twitter. Hvis jeg mener noe om forhold for sykling, er det som alminnelig samfunnsborger, som passer på Twitter. Når jeg uttaler meg om juridiske spørsmål, er jeg ekspert, og da er det vanskeligere å bruke det begrensede Twitter-formatet. Da skriver jeg heller et blogginnlegg.

– I starten av september omtalte Universitetsavisa at NTNU ville kreve eierskap til alt digitalt undervisningsmaterieell arbeidstakerne skaper, du protesterte. Hvorfor det?

– Dette er egentlig en diskusjon som strekker seg tilbake til 2008 da en del av universitetene fant ut at de skulle ha rettighetene til alt det de ansatte

lager, ut ifra en «kjekt å ha»-tankegang. Forskerforbundets opphavsrettsutvalg, som jeg ledet, reagerte. Det endte med at ingen adopterte det. Nå dukket temaet opp igjen med digitale læremidler. Prorektor Toril Hernes ved NTNU sa at universitetet skulle ha alle rettigheter til forelesninger som var laget på NTNUs utstyr. Der tar hun altså feil.

– Hvorfor?

– Opphavsretten oppstår hos den som bidrar med skaperinnsatsen. Det gjelder også forelesninger, som er eksplisitt nevnt i åndsverkloven. Når man gjør opptak av en forelesning, skaper man noe som *opphaver* har enerett til.

At universitetet har stilt utstyr til disposisjon, betyr ingenting. Dessuten, i det øyeblikket du hermetiserer undervisningen med et opptak, er det ikke lenger snakk om undervisning. Da er forelesningen blitt til et læremiddel.

– Hvilken rettslig betydning har det om forelesningen blir et læremiddel?

– Vi har plikt til å forske og undervise, men ikke til å utarbeide læremidler. Å produsere læremidler er noe annet enn den vanlige arbeidspikten vi har.

– Kan man egentlig si at det er en vesensforskjell mellom en forelesning som foregår fysisk, og en forelesning mediert gjennom et digitalt format?

– Opphavsrettslig er det noe annet når det er et opptak. Det andre er at det tas ut av sammenhengen som det gjøres i. Jeg har ikke noe imot å gjøre forelesninger tilgjengelige. Men skal det først gjøres, må det gjøres ordentlig. Det må være noe som jeg kan stå for, både når det gjelder innhold og presentasjon. Noen ganger har jeg en god dag og andre ganger ikke. Alle som har forelest, har opplevd å være veldig grundig forberedt, og så står man der og ønsker at det var et hull i gulvet man kunne falle gjennom fordi det likevel ikke fungerer. Det kan ikke bli stående for ettertiden.

– Det høres mer ut som forfengelig enn et rettslig argument?

– Det er begge deler. Jeg kan godt argumentere rettslig for hvorfor universitetene ikke har rett til å gjøre dette. Da må vi ha en avtale som gir universitetet de nødvendige tillatelsene til å utnytte dette. Det er ikke noe universitetet kan bestemme ensidig.

– Hva kan du som foreleser gjøre hvis universitetet krever å eie forelesningene dine?

– Man kan lage bråk. I verste fall måtte man saksøkt universitetet, men det tror jeg at jeg ville overlatt til fagforeningene. Jeg vet ikke hva jeg personlig ville gjort. Kanskje jeg ville sabotert det. Jeg ville ikke trykket på record-knappen når jeg sto i forelesningssalen. Jeg ville bare tatt et lydopptak og publisert det et sted der jeg selv kontrollerer opptaket. Jeg håper man ikke kommer dit.

– Foruten den rettslige forskjellen, er det ikke en ganske stor praktisk forskjell på en fysisk og en nettmidiert forelesning når det gjelder studentenes opplevelse?

– Det er ulike kanaler, som fungerer på ulike måter. Å tro at man plutselig skal kunne flytte fra én arena til en annen og få det samme, blir feil. Da man fikk telefoner i Norge, begynte man å overføre teaterforestillinger

– Frp-ere gnåler
om ytringsfrihet, men har
en skrikende dobbeltmoral.
Jeg kaller dem
ytringsfrihetshyklere.

■ – I det øyeblikket du hermetiserer undervisningen med et opptak, er det ikke lenger snakk om undervisning. Da er forelesningen blitt til et læremiddel, sier Olav Torvund.

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

per telefon. Det blir jo ikke helt det samme. Jeg er skeptisk til forelesere som bare er underholdende, men en forelesning kan være inspirerende. Du kan gå ut derfra og ha lyst til å gjøre noe, lære mer. Det kan være ganske vanskelig å få til gjennom andre kanaler.

– **Apropos læremidler. Du har akkurat publisert en ny lærebok om ytringsfrihet og medier. Den har en ganske politisk tone til lærebok å være?**

– Det blir blodfattig å skrive om ytringsfrihet uten å ta tak i hendelsene som omgir oss, og skal man først kommentere dem, må man være ærlig om hvor man står. Men det er viktig for meg å skille mellom hva som er mine meninger om Sylvi Listhaug, og hva som er gjeldende norsk rett.

– **Det er ikke så mange som eksplisitt går ut mot konkrete partier i sitt akademiske virke. Du sier rett ut i boken at du ikke liker Frp. Hvorfor gjør du det?**

– Frp har holdt en ytringsfrihetsfane veldig høyt, men jeg mener de seiler under falskt flagg. Da må man kunne si det. Ett av eksemplene jeg nevner, er da Ole Paus hadde en samtale med biskopen i Bergen og omtalte Frp. Da var Sylvi Listhaug ute og krevde en beklagelse.

– **Ja, da han omtalte noen Frp-ere som voldsmenn, svindlere og horekunder?**

– Ja. Du kan diskutere om det er pent eller ikke, men hvis man er blant dem som er opptatt av å kalle en spade for en spade, må man kunne si at Hoksrud har kjøpt sex, at Keshvari er en svindler, og at Sandberg er

dømt for å ha slått ned en asylsøker. Det er faktisk dekning for å si det. Man kan kritisere Paus for hans ordbruk, men å kreve at biskopen skal beklage, er meningsløst. Det er mange sånne eksempler der Frp-ere gnåler om ytringsfrihet, men har en skrikende dobbeltmoral. Jeg kaller dem ytringsfrihetshyklere.

– **Kan ikke det være problematisk å gå så tydelig ut hvis du får en 20 år gammel student på forelesingen din som har medlemskap i FpU?**

– De må gjerne være uenig med meg. Man må kunne forholde seg til at andre har andre meninger enn en selv. Jeg har kommet godt ut av det med Frp-ere også, jeg.

– **Du er ikke redd studentene kan bli støtt av dette, da? Det er jo gode tider for å bli krenket.**

– Don't get me started ... Jeg er opptatt av at man skal behandle studenter med respekt. Vi har vår ytringsfrihet enten vi står på den ene eller den andre siden. Og så skal man behandle studenter med respekt. Men det ligger i det at man skal behandle dem som voksne folk. De må lære å være kritisk til det som sies, og de må tåle litt.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Usikre jobber skremmer

Ph.d.-er dropper forskerkarrieren på grunn av høy midlertidighet. Men i andre jobber føler mange seg overkvalifiserte.

ARBEIDSLIV Det var ikke uten motforestillinger at kriminolog Annica Allvin (30) takket ja da hun fikk tilbud om en stipendiatstilling på Politihøgskolen tidligere i år. Riktignok trives hun veldig godt i akademia. Hun har alltid tenkt at hun passer til forskning. Samtidig visste hun godt at dette ikke er den tryggeste karrieren du kan velge.

REKORDMANGE DOKTORGRADER

I en kronikk i Khrono har hun fortalt at hun fikk applaus og gratulasjoner, men de skeptiske spørsmålene haglet også: «Skal du virkelig velge en så usikker fremtid?» «Er forskning verdt et liv med midlertidighet?»

Antallet som avlegger doktorgrad i Norge, øker stadig. Aldri før har det blitt gjennomført flere disputaser enn i 2019. Da forsvarte 1583 personer doktorgraden sin.

Men hvordan går det i arbeidslivet med dem som tar doktorgrad? I en ny undersøkelse har forskningsinstituttet NIFU spurt dem som disputerte ved en norsk høyskole eller et universitet i årene 2013–2015. Fire til seks år etter disputasen jobbet 36 prosent ved universiteter og høyskoler (UH-sektoren) og 14 prosent i instituttsektoren.

TRYGGHET I ARBEIDET

Men hvorfor valgte resten å jobbe andre steder? Det viser seg at mange har de samme motforestillingerene som Annica Allvin. For da de ble spurt om årsakene, var usikre ansettelsesforhold (for eksempel midlertidige stillinger) den hyppigste forklaringen, nevnt av 38,1 prosent. 34,7 prosent oppga at lønnsbetingelsene ved universiteter, høyskoler og institutter ikke var konkurranse-dyktige. Flere svaralternativer var mulige.

– Dette tyder jo på at fast stilling er viktig for folk, og jeg tror disse folkene er mer opptatt av fast stilling enn veldig høy lønn. Mange som akkurat er ferdige med doktorgraden, er jo også i en etableringsfase. Det er mange ting som skjer akkurat da, og trygghet i arbeidet er sikkert viktig, sier Rune Borgan Reiling, en av forskerne bak rapporten.

HÅPER Å FORTSETTE I AKADEMIA

Da doktorene i undersøkelsen ble bedt å vurdere hvor fornøyde de var med ulike aspekter av stillingen sin, skåret «muligheten til å få fast stilling» høyst. Dette rangerte over både

■ Annica Allvin jobber allerede på forskningsavdelingen ved Politihøgskolen i en midlertidig stilling. Men hun har lyst til å forske selv, ikke bare tilrettelegge for andres forskning.

«muligheten til å benytte sin kompetanse» og «muligheten til å forske».

Annica Allvin starter som stipendiat i januar. Hun skal se på såkalte forutseende algoritmer i politiet, som for eksempel skal kunne forutse hvor det er sannsynlig at kriminalitet kan skje, og undersøke om slike algoritmer er treffsikre og relevante for norsk politi. Om hun kommer til å fortsette i akademia etter doktorgraden, vet hun ikke. Alternativer kan være analytikerstillinger i Politidirektoratet og politietaten.

– Jeg håper jeg fortsetter i akademia, men det spørs om jeg trives med usikkerheten og all søknadsskrivingen. Mye i akademia bygger jo på at man må søke på nye prosjekter og midler.

Og det er litt avhengig av om det åpner seg en postdoktorstilling, og om det passer med livet mitt da, sier Allvin.

I undersøkelsen sa også 22,8 prosent at de ikke jobbet i UH-sektoren og instituttsektoren på grunn av publiserings- og finansieringspress.

HADDE IKKE TRENGT DOKTORGRAD

Men ved å velge trygghet og god lønn gir du trolig avkall på noe annet. For doktorer som jobber utenfor utdannings- og forskningsinstitusjonene*, opplever ofte at de ikke får brukt kompetansen sin fullt ut. Blant disse var det nemlig kun én av fem som mente at arbeidsoppgavene deres krever doktorkompetanse.

vekk doktorene

FOTO: JØRGEN SVARSTAD

Flertallet av doktorene ved utdannings- og forskningsinstitusjoner mente derimot at arbeidsoppgavene krevde doktorgrad. NIFU-forskerne skriver: «Resultatene i rapporten tyder altså på at doktorene opplever at valget mellom en karriere i eller utenfor universitets- og høyskolesektoren, er et valg mellom usikre arbeidsforhold og bedre muligheter til å benytte kompetansen sin.»

Rune Borgan Reiling ved NIFU utdyper:

– Det ser ut som man velger en midlertidig stilling fordi man får muligheten til å forske, og at man aksepterer usikkerheten – at man ikke helt vet hva man skal gjøre om fire år – mot muligheten til å fordype seg.

Derimot mente over halvparten av doktorene som ikke jobber ved utdannings- og forskningsinstitusjoner, at det en *fordel* å ha doktorgrad i arbeidet sitt. Det ser ut som at disse mener at arbeidsoppgavene deres krever «noe midt mellom doktorgrad og mastergrad», skriver forskerne.

Men de skriver også:

«Både i Norge og internasjonalt har det lenge eksistert en oppfatning om at doktorgrads-utdanningene er for spesialiserte og i for liten grad innrettet mot å dekke kompetansebehov utenfor utdannings- og forskningsinstitusjonene. Vi finner delvis støtte for dette.»

ÉN AV FIRE MIDLERTIDIG ANSATT

Allvin er heller ikke så sikker på hvor nødvendig det er med doktorgrad utenfor academia. Selv søkte hun på en jobb i analyseseksjonen i Politidirektoratet, som hun nesten fikk.

– Det kan hende jeg hadde blitt innstilt som nummer én hvis jeg hadde hatt doktorgrad, men jeg tror egentlig ikke det. Det handlet mer om *typen* analyse de etterspurte, sier hun.

Hun fortsetter:

– Hvis du skal jobbe spesifikt med noe du har jobbet med i doktoravhandlingen din, er det nok en fordel. Men hvor mange sånne jobber det er, vet jeg ikke. Jeg kan tenke meg at du får en spisskompetanse til å gå videre i academia, mens du i andre sektorer må være litt heldigere hvis du skal treffe akkurat.

Når Allvin og andre er bekymret for jobbusikkerheten i academia, er ikke det tatt ut av løse luften.

For blant dem som jobber i UH-sektoren, var én av fire midlertidig ansatt fire til seks år etter disputasen, ifølge NIFUs rapport.

Og selv når man ekskluderer postdoktorstillingene, er midlertidigheten fortsatt på nesten 15 prosent. Det er nesten dobbelt så høyt som i resten av arbeidslivet.

Til sammenligning er midlertidigheten blant doktorer i privat sektor på 4,2 prosent.

AKADEMIA BETALER DÅRLIGST

Universitetene og høyskolene er også den sektoren der doktorene tjener dårligst. Her tjente de i snitt 646 000 kroner i året. Doktorer i helse- og sosialsektoren og ved universitetssykehusene tjente best, med over 860 000 kroner i årslønn.

I rapporten skriver NIFU-forskerne at den «den vedvarende, relativt høye andelen midlertidige stillinger i universitets- og høyskolesektoren såpass lenge etter disputas er noe man bør vurdere om er formålstjenlig».

At så mange velger bort forskning på grunn av høy midlertidighet, kan føre til at man går glipp av talenter, mener de.

«Det kan innebære at utdannings- og forskningsinstitusjonene mister talenter eller sitter igjen med en selektert gruppe forskere som aksepterer midlertidige kontrakter. Både motivasjon, økonomi og risikovillighet kan ha betydning for hvem som aksepterer midlertidige ansettelsesforhold», heter det i rapporten.

*Med «forsknings- og utdanningsinstitusjoner» mener NIFU universiteter og høyskoler, forskningsinstitutter og universitetssykehus. De som jobber andre steder, har de plassert i kategoriene «privat sektor», «offentlig sektor» «og «helse- og sosialsektoren».

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

Fakta om doktorene

- 96,4 prosent oppga at de var i arbeid fire til seks år etter disputasen.
- Blant doktorene som arbeider i Norge, svarte to av tre at de er ansatt ved norske utdannings- og forskningsinstitusjoner, altså enten i UH-sektoren (36 prosent), instituttsektoren (14 prosent) eller ved et universitetssykehus (16 prosent).
- Resten jobbet i privat sektor (19 prosent), (øvrig) offentlig sektor (7,4 prosent) og helse- og sosialsektoren (4,7 prosent).
- Blant dem som jobbet i UH-sektoren, hadde over halvparten stilling som førsteamanuensis. En liten andel jobbet i administrative stillinger, blant 2013-kullet bare 4,2 prosent.
- Flest midlertidig ansatte (inkl. postdoktorer) var det i UH-sektoren (24,3 prosent), etterfulgt av universitetssykehus (18,1 prosent), helse- og sosialsektoren (16,2 prosent), offentlig sektor (7,1 prosent) og privat sektor (4,2 prosent).
- Doktorer i helse- og sosialsektoren hadde høyest årslønn (864 278 kr), etterfulgt av doktorer ved universitetssykehus (864 278 kr), i privat sektor (825 720 kr), i instituttsektoren (720 101 kr), i offentlig sektor (701 265 kr) og i universitets- og høyskolesektoren (646 564 kr).

Kilde: Doktorgradsundersøkelsen 2019, NIFU

Sender alle ut i prak

UTDANNING – Studentene våre er veldig nysgjerrige på hva sosiologer kan gjøre i arbeidslivet, sier Irina Pavlova.

5. oktober forsvinner et helt kull med sosiologistudenter ut fra campus i Sogndal i sju uker for å finne ut av nettopp det. Dette er andre gang Høgskolen på Vestlandet gjennomfører obligatorisk praksis for studentene på bachelorprogrammet i sosiologi og ungdomssosiologi.

– Vi prøver å komme tettere på arbeidslivet uten at det skal gå på bekostning av det faglige. Vi har studentene våre i tre år, så om de er ute i sju uker, så ser jeg ikke det som problematisk. De blir bedre rustet til å finne ut hvordan de kan bruke seg selv og sine kunnskaper, sier emneansvarlig Irina Pavlova.

ÅPNER DØRER

De 21 studentene skal blant annet jobbe med utdanning, forvaltning, kommunikasjon, sosial innovasjon og integrering. Det er ikke bare studentene som tjener på dette, ifølge Pavlova – praksisordningen betyr mye for fagmiljøet også. Studentene følges opp av ansatte på instituttet som jobber med tilsvarende felt, og som dermed knytter nye kontakter. Arbeidsstedene får kjennskap til om sosiologi byr på verdifull kunnskap for dem. Om våren møtes studentene som har vært i praksis, studentene som skal ut i praksis, nye og gamle praksisplasser og instituttets ansatte til arbeidslivsseminar.

– Nå vet vi om hverandre, så på mange måter har dette vært en døråpner, sier Pavlova.

ALLE MÅ IKKE HA PRAKSIS

Obligatorisk praksis er krevende, ifølge Pavlova. Det tar tid å lage avtaler med arbeidsplasser og følge opp studentene, og hun er usikker på om de hadde fått det til hvis de hadde mer enn 25 studieplasser. Derfor tror hun slett ikke det er en løsning for alle. Der får hun støtte fra matematiker Jan-Fredrik Olsen fra Lunds universitet i Sverige. Han har ledet en gruppe som har evaluert arbeidslivsrelevans i elleve disiplinutdanninger på oppdrag fra Nokut.

– Fellesnevneren er høy faglig tilpassing og sterk forankring. Variasjon er en styrke og en forutsetning for at fag og arbeidslivsrelevans kan gå hånd i hånd, sa han da han la fram rapporten «Evaluerings av arbeidslivsrelevans i disiplinutdanninger» (se faktaboks).

Siden variasjon og faglig forankring er viktig, er det ikke slik at praksis er rett for alle, ifølge komiteen. Den har funnet en god blanding arbeidslivsrelevante tiltak, som at fysikkstudenter lærer programmering helt fra studiestart, og at geologer bruker professor 2-stillinger til å hente inn kunnskap fra arbeidslivsfeltet sitt.

■ – Vi prøver å komme tettere på arbeidslivet uten at det skal gå på bekostning av det faglige, sier Irina Pavlova.

HULLETE STRATEGIER

På tross av mange gode enkelttiltak fant Olsens gruppe ut at det er mange svakheter ved tiltakene for arbeidslivsrelevans. Ifølge rapporten er de arbeidslivsrettede tiltakene dårlig koblet til det faglige på mange av programmene, og studentene får lite informasjon om hvordan forskningsbasert kunnskap er arbeidslivsrelevant. Videre har gruppen funnet at det er få som jobber systematisk med kvaliteten på de arbeidslivsrelevante tiltakene, og få som har formulert strategier for å gjøre programmene arbeidslivsrelevante. Et funn er også at mange opplever en motsetning mellom tiltakene fagene selv vil gjennomføre, og hva fakultetet eller ledelsen ønsker.

Et eksempel på det siste er bachelorgraden i nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Stavanger (UiS). De trekker fram fakultetets praksistiltak i sin arbeidssatsing, men disse praksisplassene er lite tilpasset det studen-

tene lærer i faget, og kan bare dra nytte av de mest overordnede kunnskapene. Slik kan de nesten gjøre vondt verre: «Det virker altså ikke som god emnekunnskap i nordisk språk og litteratur har relevans for praksisbedriftene. Med denne strukturen risikerer studieprogrammet å gi studentene et feilaktig inntrykk av et arbeidsmarked der det ikke finnes bruk for deres fagspesifikke kunnskap», står det i rapporten.

HVOR HAVNER DE UTEKSAMINERTE?

Ifølge rapporten vet UiS lite om hva studentene gjør etter fullført bachelorgrad, men antar at de fortsetter på andre studier og blir lærere. «Samtidig medgir studieprogrammet i selvevalueringen at de ikke har datamateriale for å underbygge dette, og at dette kanskje bare er en 'myte' og sant etter en 'lang og deprimerende odysse gjennom andre deler av arbeidslivet'.»

Pavlova i Sogndal etterlyser også systema-

sis

Alle sosiologistudentene ved Høgskolen på Vestlandet i Sogndal blir sendt ut i obligatorisk praksis, sier Irina Pavlova.

FOTO: HVL

tisk kunnskap om hva studentene gjør etter bachelorgraden. Hun ønsker seg slike data for å kunne si noe om praksis endrer studentenes tilknytning til arbeidslivet. Enn så lenge baserer hun seg på det studentene forteller. Tre av dem som hadde praksis i fjor, fikk jobbtilbud fra praksisstedet, og én av dem har takket ja. Hva resten gjør nå, håper hun å finne ut etter hvert gjennom fagets nyopprettede alumninettverk.

OMDISKUTERT RELEVANS

Diskusjonen om arbeidslivsrelevans henger tett sammen med debatten om dimensjonering, altså om det utdannes «for mange» innenfor noen fagfelt, og om det kreves sterkere politisk styring av universitetenes fordeling av studieplasser. Hvis litteraturstudentene uansett blir lærere, slik de forestiller seg ved UiS, burde det for eksempel være færre studieplasser på litteraturvitenskapelige fag, slik at flere kanskje søkte seg til lærerutdanningene, som har ledige

studieplasser mange steder?

Men færre studieplasser på enkelte humaniorafag, slik enkelte har foreslått, vil også føre til at fagmiljøene reduseres. Det skaper debatt.

Debatt ble det også da Fremskrittspartiet, Arbeiderpartiet og Senterpartiet fikk gjennom i Stortinget at relevant arbeid skal inn i finansieringsnøkkelene for universiteter og høyskoler (se faktaboks).

STORTINGSMELDING TIL VÅREN

Nokut-rapporten er nå overlevert til Kunnskapsdepartementet, der den blir en viktig brikke i «arbeidsrelevansmeldingen». Forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim sluttet seg til et av rapportens hovedfunn, at arbeidslivsrelevans må integreres tettere i fagene gjennom hele studieløpet.

– Vi må slutte å ha denne kunstige motsetningen mellom arbeidslivsrelevans og fag. Det er ikke glasur på toppen eller noe du gjør ved siden av, sa Asheim på et Nokut-møte 10. september.

Samtidig med denne prosessen jobber departementet med en stortingsmelding om hvordan staten styrer universiteter og høyskoler. Asheim sa at dette arbeidet ligger i bakhodet hele tiden, slik at departementet skal prøve å finne en måte å styrke tilknytningen til arbeidslivet på uten å detaljstyre. Han sa at én mulighet er at arbeidslivsrelevans bør bli et viktig premiss i utviklingsavtalene mellom departementet og universitetene.

♦ AV JULIA LOGE

Arbeidslivsrelevans

- ◉ Et stortingsflertall dannet av Ap, Frp og Sp vedtok 15. juni at universiteter og høyskoler skal få økonomisk uttelling for studier med «arbeidslivsrelevans».
- ◉ Dermed skal arbeidslivsrelevans i studiene og om studentene får relevant jobb være nye faktorer i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler.
- ◉ Nokut-rapporten «Evaluering av arbeidslivsrelevans i disiplinutdanninger» er en del av arbeidet med regjeringens stortingsmelding om arbeidslivsrelevans, som kommer våren 2021.
- ◉ Disiplinfag: utdanning innen et vitenskapsområde, som fysikk eller sosiologi, brukes ofte i motsetning til profesjonsfag som utdanner til et konkret yrke, som grunnskolelærer eller sosionom.

Nei til grønn konkurranse

Regjeringen ville ha universitetene og høyskolene med på en grønn konkurranse. Institusjonene betakker seg.

KLIMA «Det bør ikke stillast krav om rapportering av grønne indikatorar.» Det kontante høringsinnspillet fra UiT – Norges arktiske universitet er langt på vei representativt for universitets- og høyskolesektoren. Institusjonene er negative til å rapportere på 98 indikatorer om klima og miljø, som foreslått av rådgivningsfirmaet Asplan-Viak. Det var Iselin Nybø (V), daværende statsråd for forskning og høyere utdanning, som i fjor lanserte ideen om en grønn konkurranse mellom universitet og høyskoler innenfor kategorier som energi, mobilitet, avfall, innkjøp og økologi.

NEGATIVE TIL MÅLSTYRING

Universitetene argumenterer i høringsrunden med at de allerede er i gang med å gjøre en rekke klimatiltak, men at å skulle rapportere på indikatorene til Kunnskapsdepartementet (KD) i tillegg gir økt byråkrati i en tid der alle har et press om å kutte i administrasjonen. Universitetet i Bergen er eksempelvis «bekymret for at det legges opp til et stort målstyringsregime, stikk i strid med intensjonene om lavere rapporteringsbyrde og mindre styring».

VANSKELIG Å SAMMENLIGNE

Flere påpeker at det er metodiske svakheter ved indikatorene. Asplan-Viak skriver selv at indikatorene er lite egnet for å sammenligne universiteter, fordi de er så ulike. Dette kommer tydelig fram i svarene fra BI og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Mens BI har kompakte campuser nær kollektivknutepunkt og lite aktivitet som krever laboratorier, ligger NMBU på landet og har skoger, gårdsdrift og store arealer til veterinærforskning.

Flere universiteter og høyskoler påpeker at indikatorene ikke er de samme som i etablerte miljøindikatorer som allerede er i bruk, for eksempel Miljøfyrtårn, og at det dermed vil føre til ekstraarbeid å rapportere på ulike mål på de samme temaene.

NMBU skriver at i stedet for å innføre flere målinger og konkurranse, burde KD lære av likestillingsarbeidet som høyskoler og universiteter har drevet med lenge. KD har ikke tatt stilling til om rapporteringskravene skal innføres fra 2021.

♦ AV JULIA LOGE

OFRER GJERNE LITT LØNN FOR MILJØET

Sissel Mikus støtter grønne kompromisser i tariffavtalen, selv om det går ut over lønnsveksten.

GRØNN TARIFF Skal utlån av tepperenser inn i tariffavtalen? Eller diskusjonen om hva de trikkende skal få når de syklende får bedre tilrettelegging på jobben?

– Ja! sier Sissel Mikus. Hun er spesialbibliotekar ved Oslomet og har nettopp gått til innkjøp av transportsykkel.

Forskerforum viser henne en lang liste med forslag til miljøvennlige tariffkrav, og Mikus svarer at hun er for nesten alle forslagene på listen (se ramme). Ett av forslagene går ut på å kunne skrive arbeidstid for reisen til og fra jobb om en går eller sykler. Mikus mener slike forslag ville gjort det lettere å få flere til å bytte fra kollektivtrafikk til å gå eller sykle.

– Men det ville gått ut over produktiviteten om jeg skulle brukt av arbeidstiden på å gå eller sykle i én time hver dag.

SPLEISELAG

– Jeg er kanskje blant dem som er mest villig til å gi litt av lønnen min for miljøtiltak, sier hun.

Det har Mikus trolig rett i, for Forskerforum møter flere på Oslomet som støtter forslagene, men som ikke vil ha det inn i tariffavtalen som et spleiselag med arbeidsgiver.

Det er nemlig slike spleiselag forfatterne av den nye boken *Grønne tariffavtaler* ser for seg: Arbeidstakerne gir avkall på en andel av potten som settes av til lønnsoppgjør, og arbeidsgiver bidrar med like mye.

Inger Marie Hagen er Fafo-forsker og en av redaktørene i boken. Ett av hennes favorittforslag til tariffkrav er en ordning for å låne utstyr.

– Det er så konkret og nedpå, og et spleiselag med arbeidsgiver som reduserer forbruk. Man tar en liten del av den lokale rammen og ber arbeidsgiveren bidra like mye og bruker det til å lage en låneordning for alt det rælet vi putter i boden. Man må ikke ha tepperenser og stikk-sag, man kan låne det på jobben, sier Hagen.

Forslag til tariffkrav

- ◊ betalt månedskort
- ◊ tilskudd til sykkel/elsykkel
- ◊ sykkelparkering
- ◊ tilskudd til sykkelvedlikehold
- ◊ færre parkeringsplasser
- ◊ hjemmekontor
- ◊ færre og mer miljøvennlige jobbreiser
- ◊ regnskogsvennlig drivstoff
- ◊ deleordninger (lånebod)
- ◊ unngå tropisk trevirke
- ◊ sykle/gå til jobb som del av arbeidstid
- ◊ redusert arbeidstid

Kilde: Grønne tariffavtaler (Gyldendal, 2020), redaktører: Jon Olav Bjergene og Inger Marie Hagen.

FOTO: JULIA LOGE

■ Sissel Mikus bruker lastesykkel for å levere barn på skole og i barnehage.

TARIFFAVTALER SOM VERKTØY

De klimatiltakene som virkelig monner, koster ofte mer enn en lånebod, og da må både arbeidsgiveren og arbeidstakerne ofre noe. Hagen forklarer at tariffavtalene er ett av de beste verktøyene som finnes for å sikre rettferdig fordeling.

– Man kan ta den delen av rammen som er satt av til lokale forhandlinger, og sette litt av rammen i miljøpott, men da må arbeidsgiveren bidra med like mye utenfor rammen.

Klima og miljø er allerede en av sakene arbeidsgiveren og arbeidstakerne kan drøfte, ifølge hovedavtalen i staten. Hagen mener boken er en oppfordring til å bruke den bestemmelsen og til å inkludere miljø i de lokale tilpassingsavtalene.

– Vi er ferdige med å diskutere. Nå må vi gjøre noe, og det haster. Det er «cluet» med tariffavtaler; det er systemet vi bruker for å løse fordelingskonflikter i Norge og lage levelige kompromisser, sier Hagen.

– Som fagforeningsmedlem må det finnes muligheter til å støtte opp om grønne valg, sier Inger Marie Hagen.

Foto: Fafo

Et eksempel på kompromiss er hvis arbeidsgiveren reduserer antallet parkeringsplasser eller begynner å kreve parkeringsavgift, så kan man bruke pengene som spares, på å sponse månedskort i kollektivtrafikken eller bygge nye sykkelkur.

BEGRENSET LOKALT HANDLINGSROM

Universitetet i Bergen er på stadig jakt etter nye klimatiltak, og å forhandle om kompromisser kan være ett av dem, ifølge Kjell Bernstrøm, som er direktør for Universitetet i Bergen.

– Hvis man i lønnsforhandlinger skulle bli enige om noe sånt, så vil jo vi matche, sier han.

Han minner om at universitetene har begrenset handlingsrom og er bundet av hovedavtalen i staten. Derfor kan de ikke avtale helt andre ordninger for arbeidstid, som at det regnes som en del av arbeidstiden å gå til jobb.

UiB har nylig bygget sykkelkur,

MEKLING I STATEN OG OSLO

Alle de fire fagforeningene som representerer arbeidstakere i staten, brøt forhandlingene dagen før fristen 15. september.

LØNNSOPPGJØR Nå møtes de hos Riksmekleren med ny frist 14. oktober. Unio stat, som Forskerforbundet tilhører, gikk til forhandlingsbordet med krav om reallønnsvekst for sine medlemmer. Staten møtte opp uten penger til lønnsvekst, og mener at hele rammen som er satt i industriens lønnsoppgjør, allerede er brukt opp på tillegg som ble avtalt i fjor.

– IKKE REELLE FORHANDLINGER

Guro Elisabeth Lind er leder i Forskerforbundet og forhandlingsleder for Unio stat. Hun sier det aldri var reelle diskusjoner om økonomien.

– Staten var urokkelig, og var ikke villig til å gå inn i reelle forhandlinger. Vi har vært svært tydelige på at det hadde vært særlig velkomment med en forhandlingsløsning i år, men det ble dessverre umulig. Man finner ikke en forhandlingsløsning uten først å ha reelle forhandlinger, sier Lind i en melding på Unios nettsider.

Kommunal- og moderniseringsminister Nikolai Astrup sier han har forståelse for at hovedsammenslutningene synes det er

krevenne at staten ikke har mer penger å gi.

– Samtidig er det svært viktig for staten å respektere frontfaget, og for å trygge arbeidsplasser både i offentlig og privat sektor, sier Astrup.

OSLO OGSÅ I MEKLING

Heller ikke i Oslo ble partene enige, men der har det, ifølge Unio, vært konstruktive og reelle forhandlinger. Oslo kommune har også meklingsfrist kl. 24 natt til 15. oktober.

For resten av landets kommuner ble LO, YS og Unio enige med arbeidsgiver KS om å følge frontfagets ramme på 1,7 prosent. For lærere, sykepleiere og andre som er del av de sentrale forhandlingene, vil det si et lønnstillegg på mellom 1400 og 1900 kroner. Dersom prisveksten blir som forventet, altså 1,5 prosent, får de en reallønnsvekst.

Arkivarer og andre ansattgrupper i kommunene som får lønnen fastsatt i lokale oppgjør, skal ha lønnsforhandlinger innen 15. oktober innenfor rammen på 1,7 prosent.

➡ AV JULIA LOGE

– Staten var urokkelig, og var ikke villig til å gå inn i reelle forhandlinger.

GURO ELISABETH LIND

satt ned et utvalg som skal jobbe med hjemmekontorordninger og vurderer å ta betalt for parkering etter korona.

FORDELE BYRDENE

Å betale for parkering er ett av mange miljøtiltak som ikke er et gode for arbeidstakerne.

– Vi må komme forbi diskusjonen om at det har ulemper, ethvert tiltak har ulemper for noen. Å få til det grønne skiftet kommer til å bli vanskelig. Det kommer til å bli harde fordelingskonflikter som vi må gå løs på, sier Hagen.

For henne er denne boken en forsiktig start, før man kommer inn til de store spørsmålene som redusert forbruk og hvordan de lavest lønnede skal løftes slik at de har råd til å ta miljøvalg.

– Denne saken er så stor at her må ansvaret deles mellom partene. Hvis vi ikke skal bruke tariffavtalene, hva skal vi ellers bruke? Vi prøver å konkretisere at det grønne skiftet må være rettferdig.

➡ AV JULIA LOGE

■ Statens personaldirektør Gisle Norheim (t.v.) ble møtt med krav om reallønnsvekst. Videre f.v. Erling Andre Aas fra LO, Pål N. Arnesen fra YS, Guro Elisabeth Lind fra Unio og Anders Kvam fra Akademikerne.

Store forskingskrav –

– Mange som jobbar ved små museum, er poteter, som kan brukast til alt, seier Mads Langnes ved Romsdalsmuseet. Korleis skal dei då få prioritert forskning?

MUSEUM – Det finst mange museumstilsette som kokar rømmegraut på Olsok, legg torvtak dagen etter og skriv artikkel til den lokalhistoriske årboka dagen etter det igjen. Då er det vanskeleg å få tid til forskning, seier Mads Langnes ved Romsdalsmuseet. Dermed har han skildra kvardagen til alle «museumspotetene», som er eit kjent omgrep blant dei innvigde.

Dei fleste musea under Kulturdepartementet produserer svært lite forskning, trass i at dette er ei av hovudoppgåvene musea skal drive med. I samband med museumsmeldinga, som etter planen skal kome til våren, sette departementet ned eit utval som har sett på kva som kan styrke museumsforskninga i Noreg i tiåra framover. Brita Brenna, som er professor i museologi ved Universitetet i Oslo, har leia utvalet. Ho seier det store problemet er at Kulturdepartementet ikkje har ein aktiv forskingspolitikk.

– Det er ikkje nok å seie til musea at dei må omdisponere midlane sine. Det trengst eksterne midlar, seier Brenna.

SAMARBEID MED UH-SEKTOREN

I rapporten «Vilje til forskning – museumsforskning i Norge i det 21. århundre» manglar det ikkje på forslag til tiltak. Blant anna foreslår utvalet midlar til eit eige program på 15 millionar årleg til forskningsprosjekt i samarbeid med universitets- og høgskulesektoren (UH-sektoren), i første omgang over fem år. Utvalet meiner ein må konkurranseutsetje og tildele midla basert på forskingsfaglege kriterium. Ein viktig grunn er at midlane frå Forskningsrådet er utilgjengelege for dei fleste museum. Som det står i rapporten: «Dette er i realiteten ikke en arena hvor museumsforskningen kan delta pr. i dag, heller ikke som samarbeidende partner i forskningsprosjekter.»

Eit anna forslag er å opprette 15 stipendiatstilningar til tverrfagleg museumsforskning knytt til UH-sektoren. Stillingane bør lysast ut breitt og skal ikkje berre gjelde museumstilsette. Likevel bør det vere ein føresetnad at arbeidet er knytt til eit museum.

– MÅ BLI EIN FORSKINGSKULTUR

Brenna seier musea sjølve må kunne prioritere forskning høgare enn dei har gjort.

– Vi ser framgang, og stadig fleire har forskingsplanar. Men det står att ein del arbeid for at musea skal organisere seg som institusjonar med ein forskingskultur. Ein må kunne inkorporere forskning i dei andre planane ved musea, slik at forskning ikkje blir ein separat del,

■ – Musea skal ikkje fritakast frå kravet om å forske. Når det er sagt, skjer det svært lite forskning mange stader i landet, seier Mads Langnes.

FOTO: ROMSDALSMUSEET

men ein viktig del av heilskapen. Dette er ein leiarjobb, seier Brenna.

Ho meiner difor at det bør vere eit krav om forskingskompetanse både i museumsstyre og museumsleiing.

– Museumsleiinga må gjere ein betre jobb med rekruttering og vere bevisst på å rekruttere folk med forskingskompetanse.

– NYTTAR IKKJE Å SITJE ALEINE

Mads Langnes ved Romsdalsmuseet er einig i at tettare samarbeid med UH-sektoren kan

vere vegen å gå. Han er førstekonservator og den einaste ved museet som har doktorgrad.

– Det nyttar ikkje å sitje aleine på museet og forske. Ein må gå inn i eit fagleg samarbeid, anten med andre museum eller i samarbeid med UH-sektoren. Romsdalsmuseet har fått støtte frå Kulturrådet til eit treårig forskningsprosjekt som heiter «Fogderifylket Møre og Romsdal». Der jobbar vi både opp mot andre museum og universitetssektoren, fortel han.

Mange museum er slått saman eller «konsoliderte» til større einingar dei siste ti-femten

også for små museum

– Eg er skeptisk til å opprette egne avdelingar for forskning, seier Hanna Mellemsether.
Foto: MiST

– Vi treng forskarskular for museumsforskning som kan styrke samarbeidet med UH-sektoren, seier Brita Brenna.
Foto: Erik Norrud

– KREVJANDE FOR DEI MINSTE

Hanna Mellemsether, seniorrådgjevar for forskning ved Museene i Sør-Trøndelag (MiST), er skeptisk til satsinga på reine forskarstillingar, i alle fall om dette skal vere eit mål ved alle museum.

– Rapporten er knallgod om målet er at alle museum skal bli forskingsinstitusjonar på linje med universiteta. Men eg kan ikkje sjå at forslaga om å opprette forskarstillingar, søke forskingsprosjekt og samarbeide med universiteta vil gjelde alle. Berre organiseringa som då må til, vil bli for mykje for dei minste musea. Og er det dit vi skal? I så fall er eg bekymra, seier Mellemsether, som tvilar på at oppretting av egne forskarstillingar ved musea er vegen å gå.

– Om forskarane blir skilde ut frå resten av museet, blir dei gjerne sitjande for seg sjølve. Det er også usikkert i kor stor grad dei bidreg til utviklinga av museet utover det dei forskar på.

Ifølgje rapporten skal det ligge eit allment forskingsomgrep til grunn for forskning i musea, det vil seie at forskning ved musea ikkje er noko anna enn vitskapleg forskning. Men forskning kan integrerast som del av anna verksemd ved musea.

Mellemsether synest dette verkar uklart.

– På eine sida seier ein at forskning skal vere ein del av andre gjeremål i kvardagen. Men på den andre sida skal vi inn i dei akademiske sirklane på lik linje med universitetsforskning. Dette er ikkje lett å foreine, meiner ho.

– IKKJE FRITAK FRÅ FORSKNING

Det har vekt oppsikt at Telemarksforskning i rapporten «Museum og samfunn», som er gjennomført på oppdrag for Kulturdepartementet, trekkjer i tvil at alle museum bør

forske. Rapporten stiller spørsmål ved om «alle museer skal forventes både å publisere fagfelleurdert forskning, være samfunnsaktuelle arenaer for debatt og dialog, være nyskapende analoge og digitale formidlere og ha høy kvalitet på forvaltning av egne samlinger. Vi tror at svaret på spørsmålet er nei. Det er for eksempel ikke gitt at alle museer skal drive med forskning (...)», skriv Telemarksforskning i rapporten.

Utvalseiar Brenna tek klar avstand frå dette synet, og seier at alle museum med tilskott frå Kulturdepartementet har krav om å forske.

– Den internasjonale definisjonen som Noreg har slutta seg til, er at musea er institusjonar som skal drive med forskning, seier ho.

Mads Langnes er einig.

– Musea skal ikkje fritakast frå kravet om å forske. Sjølv om det i realiteten ikkje blir forska på alle norske museum. Det er nok ei stund til vi kjem dit, seier han.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

Rapporten «Vilje til forskning»

Økonomiske tiltak:

- 15 stipendiatheimlar til tverrinstitusjonell museumsforskning som blir fasa inn over tre år
- etablering av éin eller fleire forskarskular for museumsforskning
- 15 millionar kroner årleg som søkbare midlar til museumsforskning i fem år til samarbeidsprosjekt mellom museumssektor og UH-sektor

Tiltak i musea:

- utarbeide målretta rekrutteringsplanar for forskingskompetanse
- jobbe planmessig med organisering av forskingsarbeid i eigen institusjon
- jobbe målretta med kvalitetssikring av forskning
- jobbe målretta med nettverksbygging og samarbeid rundt forskning internt så vel som eksternt med UH-sektoren
- prioritere forskingskompetanse i leiinga

åra. Ifølgje Langnes er ein del av dei konsoliderte museumseiningane såpass små at dei ikkje kan dedikere delar av stillingane til forskning.

– Det er ikkje lett å rekruttere folk med forskarkompetanse til mindre museum, fordi dei tilsette må drive med alt mogleg anna. Folk med doktorgrad er sjølvsagt attraktive for museumssektoren, men spørsmålet er om museumssektoren er attraktive for dei med doktorgrad. Eit museum må ha ein viss storleik for å kunne reindyrke egne stillingar til forskning, meiner han.

Hangen til å måle

Dei negative konsekvensane av teljekantar kan neppe nedkjempast med andre typar måling, meiner kritikarar.

KARRIERE Utstrekt bruk av teljekantar som kriterium ved jobb- og prosjektsøknader er omdiskutert. Kan ein med meir nyanserte kriterium risikere å berre forsterke måleregimet? Protestrørsla New University Norway er mellom dei som fryktar at målingar aldri vil kunne fange kompleksiteten i det eit universitet skal vere.

«På lengre sikt ønskjer vi oss ei ny forskrift som opnar for eit større mangfald i kva slags professorar vi kan få», sa Finn-Eirik Johansen, professor ved Universitetet i Oslo, i førre utgåve av Forskerforum. Johansen leier ei arbeidsgruppe nedsett av Universitets- og høgskulerådet som har til oppgave å foreslå rettleiande prinsipp for vurdering av forskning knytt til prosjektsøknader, tilsettingar og opprykk. For dei fleste er samde i at opprykket eller prosjektsøknaden ikkje skal stå og falle med kor mange artiklar du har fått publisert i dei rette tidsskrifta.

Men spørsmålet er om problemet med einsetting av forskarkarrierar kan løysast ved å leggje til nokre fleire teljekantar.

– SPØR FAGMILJØA

Eli Smeplass, førsteamanuensis i yrkesfagpedagogikk ved NTNU og ein av initiativtakarane bak protestrørsla New University Norway, er avventande.

– Eg er glad for å høyre at ein vil ha eit rikare tilfang av idear om kva kriterium som skal leggjast til grunn, men eg veit ikkje om det bør

gjerast på denne måten, av ein komité. Ein bør gå til fagmiljøa og spørje kva dei driv med, men som dei ikkje får uttelling for i dag, seier ho.

– Kriterium er problematiske fordi det er så store skilnader mellom fagmiljøa. Vi ser at publisering er blitt veldig viktig, men nokre fagmiljø har vanskeleg for å leve opp til standardar som eigentleg stammar frå medisinsk og naturvitskapleg praksis, med mange artiklar og mange internasjonale medforfattarar. Det er vanskeleg i andre fag som er meir baserte på andre typar sluttprodukt, seier ho.

Smeplass dreg fram sitt eige fagfelt, utdanningsforskning, som døme. Forskingskonteksten er typisk nasjonal eller regional, og forskingsresultata høyrer ikkje utan vidare heime i dei store engelskspråklege tidsskrifta.

FRYKTAR FLIKKING

New University Norway, som er inspirert av tilsvarande rørsler i andre land, har vakse fram i protest mot ein UH-sektor dei oppfattar som meir nytte- og marknadsorientert og konkurransedreven. Hangen til å måle og rangere er ein del av dette problemet, meiner dei. Smeplass er i utgangspunktet kritisk til å prøve å løyse problemet ved hjelp av endå meir måling, men erkjenner at alternativa er få.

– Forskarar og institusjonar har ein lei tendens til å bli gode i det dei blir målte på. Alle slike system viser seg å ha uintenderte konsekvensar. Eg ønskjer velkomen all nyansering

og utviding av kvalitetsomgrepet, men samstundes kan ikkje sektoren reduserast til enkle kriterium. Det kan lett bli ei ad hoc-løysing, at ein lappar på systemet i staden for å rette på den grunnleggjande feilen, seier ho.

– Eg har lese mange strategidokument frå mitt eige universitet dei siste åra, og dei viser ein grunnleggjande ide om evig vekst. Vi skal ha meir publisering, fleire resultat, meir prosjektmidlar. Men ingenting tyder på at kvalitet blir forstått som grunnleggjande kvalitetsfremjande arbeid i fagmiljøa, det er berre snakk om dei tinga som er synlege frå toppen. Som typisk er publikasjonar.

TVILSAMT MERITOKRATI

Rebecca Lund er postdoktor ved Senter for tverrfagleg kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo og forskar på

likestilling, mangfald og kunnskapsproduksjon i academia. Ho trur heller ikkje at eit utvida sett med vurderingskriterium nødvendigvis vil løyse alt.

– Eg trur det kjem an på mykje, ikkje minst på kven som er involvert i å utvikle kriteria. Og mange av desse måle-og-vege-løysingane, same kor nyanserte dei er, skapar ei forteljing om at vi alle blir målte på like vilkår. At det er eit meritokratisk system. Men det er det jo sjeldan, seier Lund.

Ho peiker på at når ein forskar kjem i jobb i eit fagmiljø, vil det uansett skje ei form for fortolking av kriteria.

– I siste instans er det problematisk at ein

– Kva som er god forskingskvalitet, må vere basert på praksisane i den fagdisiplinen der forskinga skjer, seier Rebecca Lund. Foto: Universitetet i Oslo

Forskarvurdering

Universitets- og høgskulerådet har sett ned ei arbeidsgruppe som skal utarbeide prinsipp for vurdering av forskning i prosjektsøknader, tilsettingar og opprykk. Gruppa skal mellom anna sjå på:

- korleis The San Francisco Declaration on Research Assessment kan implementerast i praksis
- korleis ein best kan vurdere opne forskingspraksisar
- korleis ein kan vurdere andre vitskaplege produkt og resultat enn forskingsartiklar
- kva rolle bibliometriske indikatorar bør spele i forskarvurdering

FOTO: LENA KNUTLI

■ – Skal vi først ha kontrollsystem, må dei fange opp variasjonen mellom fagmiljø og forskarar, seier Eli Smeplass.

FOTO: MARTA LOMÅS

■ New University Norway arrangerer jamleg «Protestpub» for å debattere retninga for universiteta. Også vurderingsregimet må opp til diskusjon, meiner dei. Her frå ei tidlegare tilstelling.

trur ein kan lage ei slik form for løysing. Men dersom det først skal vere, så er det jo betre at kriteria er nyanserte enn at dei er snevre.

ASYMMETRISK FORSKING

At det trengst ein debatt om korleis ein skal vektleggje vitenskapleg publisering i artikkel-format, er ho derimot ikkje i tvil om. Ikkje berre er det problematisk at mange forskarar kjenner seg tvinga til å publisere på eit språk som ikkje er deira eige. Den angloamerikanske dominansen i tidsskriftmarknaden får også konsekvensar for kva kunnskap som blir produsert, særleg i humaniora og samfunnsvitenskapane, hevdar ho (sjå også debattinnlegg side 41).

– Spesielt dei store amerikanske tidsskrifta fører med seg ei forventning om at ein skal bruke bestemte teoriar og omgrep frå amerikansk kontekst, og gjer du ikkje det, må du forklare kvifor. Det skapar ein asymmetri, for teoriane er konstruerte for å forklare amerikanske fenomen. Forskar du i ein norsk kontekst, er det mykje du ikkje vil kunne få fram ved å bruke dei teoriane, seier ho.

Frå opphald i USA har ho erfaring med at forskning som ikkje er plassert i ein amerikansk kontekst, blir møtt med total mangel på

interesse. Til dømes deltok ho ein gong på ein konferanse som handla om framtida for høgare utdanning i globalt perspektiv – men i røynda var perspektivet amerikansk.

– Det globale og det amerikanske blir side-stilt. Påpeikar ein det, så ser dei amerikanske akademikarane at dei har denne imperialistiske tendensen, og er kanskje litt flaue for det, men kvifor skal dei forhalde seg til andre perspektiv når tidsskrifta uansett forventar at dei skal reproducere det perspektivet dei har?

ETTERLYSER DEBATT

Og dersom denne sentrum-periferi-relasjonen i vitenskapleg publisering er synleg frå Norden, kan ein berre tenkje seg kor mykje vanskelegare det er for forskarar frå Afrika eller Latin-Amerika, som har langt dårlegare økonomiske rammevilkår.

– Dette er ein reell dynamikk som eg tykkjer det er viktig å vere merksam på, seier ho.

Som Smeplass etterlyser Lund ein større debatt på grasrotplan om kva som skal vere inkludert i kvalitetsvurderingar.

– Som utgangspunkt kunne eg ønskje meg at debatten gjekk føre seg i fagmiljøa. I dagens situasjon er nok nasjonale vurderingskriterium i ein forstand nødvendige, fordi vi må tilpasse oss ein internasjonal konkurransesi-

tuasjon. Men då bør i alle fall fagmiljøa kome med innspel til korleis dei ønskjer at kriteria skal vere utforma, i staden for at ein berre vel ein modell med utgangspunkt i naturvitenskapane. Vi treng ein meir demokratisk debatt om dette, seier ho.

Skulle det vere eitt land i verda som er i stand til å stå imot dei nyliberale tendensane i UH-sektoren og skape rom for gode og trygge forskarkarrierar, burde det vere den norske velferdsstaten, meiner Smeplass. Til dømes har New University Norway i eit høyringssvar til den nye universitets- og høgskulelova lagt fram ei rekkje forslag til korleis institusjonane betre kan ta vare på arbeidstakarane sine og leggje til rette for meir demokrati i sektoren.

– Vi ser at mange avgjerder som blir tekne no, kjem frå institusjonsleiing og departement, og at det går i eit rasande tempo utan reell medverknad nedanfrå. Så det er kanskje det viktigaste: Dersom vi skal endre på vurderingsregimet, må vi ha ein inkluderande dialog som er open for innspel frå grasrota, i staden for at nokon tek raske avgjerder som får kjempestore konsekvensar, seier ho.

♦ AV KJERSTIN GJENGEDAL

ÅPEN PUBLISERING

KVOTENE ER OPPBRUKT

Norske forskningsinstitusjoner og internasjonale tidsskriftforlag har som kjent inngått nye avtaler om publisering. Avtalene inneholder et gitt antall «gratis» publiseringer med åpen tilgang. Men nå er kvoten fylt for avtalen med to av forlagene, Wiley og Taylor and Francis. Videre fylles antakeligvis kvoten i avtalen med Springer innen midten av oktober, ifølge Universitetet i Bergen. Neste år er kvotene større, og målet er at de skal kunne romme alle artiklene som ønskes tatt inn.

FOTO: NHH

LØNN

Kvinne på inntektstoppen

■ Finansprofessor Karin S. Thorburn ved Norges Handelshøyskole tjener mest av landets professorer. – På mitt fagfelt er jeg den som publiserer mest her til lands, og den som er mest synlig internasjonalt. Når dette fagfeltet i tillegg er blant dem som har høyest lønnsnivå, er vel ikke det unaturlig, sier hun til Khrono. Ifølge nettavisen tjener hun 1 700 100 kroner i året. Hun er en av tre kvinner på topplisten over de 20 best betalte professorene ved de statlige universitetene i Norge.

KORONA

Over 300 studenter smittet

■ I løpet av den første måneden etter studiestart meldte universiteter og høyskoler om over 300 studenter som har testet positivt på covid-19. 140 av disse er studenter ved Norges Handelshøyskole i Bergen, og også Universitetet i Bergen og Høgskolen på Vestlandet i Bergen har mange smittede studenter. En håndverker ved NHH, en renholder ved Universitetet i Oslo og ytterligere to ansatte ble også bekreftet smittet.

FOTO: PRACHATA/FILICKR

IGNOBEL

Vant med klineforskning

■ Ignobelprisen deles ut til forskere som har tenkt utenfor boksen, og økonomiprisen i år gikk til blant annet en masterstudent ved Universitetet i Bergen, skriver Forskning.no. I sin første akademiske publikasjon har Max Korbmacher bidratt i en studie om forholdet mellom inntektsforskjeller og kyss på munnen. Forskerne fant ut at det er mer tungkyssing i land med stor økonomisk ulikhet. Norge er ikke med blant de 13 landene i studien, som er publisert i Nature Scientific Reports.

ANSETTELSE

Siler kandidater med tellekanter

■ Publiseringspoeng fungerer ofte som en utslingsmekanisme tidlig i ansettelsesprosesser i academia, men brukes sjeldnere i selve bedømmelsen av kandidater, ifølge en artikkel av Nifu-forsker Ingvild Reymert. Hun har analysert ansettelser i fire fag ved Universitetet i Oslo mellom 2000 og 2017. Publiseringspoeng er viktigere i økonomifaget, mens sosiologene er mer opptatt av innholdet i arbeidet. Ved fysikk og informatikk legges det mer vekt på at kandidatene har riktig kompetanse.

FOTO: LUDOVIC POTTOU/FILICKR

NMBU

Færre midlertidig ansatte

■ Høsten 2019 gikk NMBU gjennom alle midlertidige ansettelser for å tilby faste stillinger til dem som hadde krav på det etter lang tids midlertidighet, eller der det ellers var mulig. Det har resultert i at andelen midlertidig ansatte i undervisnings- og forskningsstillinger er redusert fra 20,3 prosent i 2019 til 17,5 prosent i august 2020, ifølge en styresak. Det er fortsatt over snittet for universitetssektoren, der 16,1 prosent jobber i midlertidige stillinger. NMBU har høy grad av ekstern finansiering, men det har også UiB og NTNU, som har redusert midlertidigheten, ifølge styrepapirene.

NTNU får 11,6 milliarder

■ Hele NTNUs campusutbygging i Trondheim får et samlet tilskudd gjennom regjeringens forslag til statsbudsjett for 2021, i stedet for at det må fattes nye vedtak for hvert enkelt bygg. Bevilgningen er 11,6 milliarder kroner, og planen er at utbyggingen skal være ferdig i 2028. Pengene skal gå til 92 000 kvadratmeter nybygg og 45 000 kvadratmeter ombygging. Slik skal NTNU-miljøene som i dag holder til på Dragvoll, få plass ved Gløshaugen. Hele forslaget til statsbudsjett legges fram 7. oktober.

FOTO: EIRIK REISDAL/FLICKR

Ole Bull kalte villaen sin «lille Alhambra». Den er bygget i 1872–73 og er unik i norsk bygningshistorie.

MUSEUM

OLE BULLS HJEM RÅTNER

Fasaden råtner, interiøret spises av borebiller og mus. Kode museum ber staten om 20 millioner kroner til å vedlikeholde Ole Bulls villa på Lysøen utenfor Bergen. – Det er ikke bra. Treverket råtner utvendig. Jeg tok på noen planker, og det smuldret vekk mellom fingrene. Du kunne se biller i treverket. Jeg tror jeg drepte den ene, sa kulturminister Abid Raja (V) til BT da han besøkte Lysøen. Ifølge Raja skal regjeringen se hva de kan gjøre.

FAGFORENING

Varslingssak i Forskerforbundet

■ Et medlem i Forskerforbundet har sendt et anonymt varsel mot Steinar Vagstad, tillitsvalgt ved Universitetet i Bergen (UiB). Ifølge varsleren har han misbrukt makten som fagforeningsleder gjennom en kronikk i Khrono. Forskerforbundet har satt ned et varslingsutvalg ledet av en ekstern advokat for å behandle anklagen. Medlemmet klager også på at Forskerforbundets lokallag offentliggjorde en varslingssak, nemlig at en UiB-student klaget på en forelesers vitsing om tyskere i Norge. Medlemmet mener det har ført til et stort ubehag for studenten.

IKT-UTDANNEDE

Må til Oslo

■ Arbeidsledigheten er høy blant nyutdannede i IKT-fag på tross av at kompetansen er sterkt etterspurt. Det kan skyldes at det ikke er jobber å få der de nyutdannede bor. Ifølge en Nifu-analyse er ledigheten høyere for dem som bor utenfor Oslo, og mange flytter etter hvert til Oslo og Akershus, som har større kapasitet til å sysselsette IKT-mastere. Ellers foretrekker IKT-virksomhetene «gode spesifikke ferdigheter» og fagkunnskaper framfor evne til «å jobbe på tvers» og gode kommunikasjonsevner.

Nye tider

Det blir mange sene kvelder i kunnskapens tjeneste på NMBU i høst. – Vi gjør alt for å unngå smitte.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

Den lave høstsolen faller skrått gjennom vinduene på rom 2A11 i Bioteknologibygget på Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Klokken nærmer seg kvart over seks på ettermiddagen, og studentene gjør seg klare til å gjennomgå laboratorieøvelser i organisk kjemi. Undervisningen skal holde på helt til klokken ti.

– Jeg er kjempebekymra for å få smitte på universitetet, for da ryker hele undervisningstilbudet på de eksperimentelle fagene våre. Det er noe vi for enhver pris vil unngå, og vi strekker oss heller litt lenger, forteller kursleder Anne Gravdahl. Hun har ansvaret for laboratoriekurset i organisk kjemi, og for at studentene kan gjennomføre øvelsene trygt. Der det alltid har gjeldt å holde kjemikalier unna sårbar hud og ømfintlige øyne, har koronapandemien ført til enda et nivå av sikkerhet. For å kunne gjennomføre kursene med smittesikker avstand må antallet studenter på hvert parti halveres. For å få tid og plass til at alle skal få fysisk undervisning, må undervisning spres over større deler av døgnet.

– I høst har vi lagt opp til undervisning til 21 på mandager og til 22 på tirsdag og onsdag, med undervisning fra 8 om morgenen, forteller Gravdahl.

Flere tidssoner

Koronapandemien førte i vår til stengte undervisningsbygg og heldigitale studier. Da høstsemesteret startet, var det få som ønsket en slik ekstrem løsning. Problemet for mange fag er at smittefaren og avstandsbegrensningene gjør at de ikke kan gjennomføres på tradisjonelt vis. Særlig undervisning som krever fysisk aktivitet, som laboratoriekurs, men også store forelesninger er vanskeligere å gjennomføre. Universitetene får kun ha 200 personer samlet på ett sted samtidig. Med én meter imellom er det ikke mange forelesningssaler som håndterer store kull. Flere fagmiljøer Forskerforum har vært i kontakt med, forteller om problemer med å gjennomføre undervisningen uten at det går ut over normalarbeidsdagen.

På Senter for utviklings- og miljøstudier ved Universitetet i Oslo (UiO) er utfordringen at den store andelen internasjonale studenter ikke får komme til Norge på grunn av pandemien. Med studenter i nær sagt alle tidssoner må også den digitale undervisningen tilpasses.

– Vi har studenter fra østkysten av Australia til vestkysten av USA og Mexico. Det er maksimalt spenn, forteller undervisningsleder Kristian Bjørkdahl.

For at de internasjonale studentene skal få seminarundervisning, har de opprettet tre digitale, tidssoneinndelte grupper. Det innebærer at det undervises fra morgen til kveld.

– Vi må prøve å gjennomføre det på tidspunkter som ikke er helt horrible for alle parter. Den tidligste gruppa begynner tidligere enn vi noen gang har hatt undervisning, og den seneste gruppa holder på til etter vanlig arbeidsdag.

For å klare å gjennomføre det har SUM ansatt ekstra læringsassistenter, som sørger for at studentene går gjennom oppgaver og diskusjonspunkter.

– Uten dem hadde det ikke gått. Jeg føler det funker, men man kjenner jo trykket. Det er voldsomt

– Jeg har vært her siden tidenes morgen, og jeg skal bli her til jeg blir båret ut i horisontalen, sier Anne Gravdahl. Litt kveldsarbeid legger ingen demper på gleden over å jobbe med studenter.

tungt å drive undervisning nå, sier Bjørkdahl.

UiO opplyser at det generelt ikke er mer kveldsundervisning på universitetet nå enn i fjor. Bjørkdahl er en av dem som like fullt opplever at det blir mye kveldsarbeid, selv om han ikke står foran studentene på kveldene selv. Siden studiet kombinerer fysisk og digital undervisning, må han produsere og redigere digitalt innhold. Det tar av kveldene.

– Hvis jeg skal være ærlig, må jeg si at vi jobber dag og natt. I hvert fall til sent på kveld. Jeg opplever det som litt ekstremt, sier han.

– Gir du lillefingeren ...

Hvor lenge skal dette vare? Koronasituasjonen har ingen fastsatt utløpsdato, og smittevernsbegrensningene vil prege universitetene og høyskolene i lang tid fremover. Tord Mjøsund Talmo, nestleder i Forskerforbundet ved NTNU, frykter at koronasituasjonen skal føre til mer kveldsundervisning og at det igjen skal føre til ytterligere normalisering av ugunstige arbeidstider.

– Hvis man først gir lillefingeren, er jeg redd vi blir pålagt mer kveldsundervisning, sier Talmo.

Han husker da han begynte på Høgskolen i Sør-Trøndelag for 17 år siden. Da hadde han 28–30 studenter i undervisningsrommet.

– I dag tar vi inn 65 studenter, mens ressursene er akkurat de samme. Det er dobbelt så mange studenter som jeg må veilede og godkjenne øvingene til. Det har bare kommet av seg selv på et vis, så nå opplever vi det som mer

normalt. Det er litt det samme vi kan oppleve med kveldsundervisning. For å få romkabalene til å gå opp må vi legge en viss andel av undervisningen til etter klokken fem. Nå legges ti prosent av undervisningen til kvelden. Om to–tre år vil det være enda større press når vi skal samle campus på Gløshaugen. Jeg er redd for at det snikes inn en idé i akademien om at det er tradisjon å undervise på kvelden, sier Talmo.

Ryker først kveldene, kan fort helgene gå med i dragsuget, tror han.

– Det er det neste, hvis man åpner opp for å undervise på kvelden. Det er sikkert noen som heller vil forelese på lørdager enn tirsdag kveld. Da nærmer vi oss seksdagersuke igjen, og det er det ingen som vil.

Videoproduksjon på kvelden

I likhet med UiO opplyser NTNU til Forskerforum at det generelt ikke er mer kveldsundervisning dette semesteret enn før. Romkabalene er mye strengere fulgt opp for å sikre maksimal utnyttelse. Mye løses gjennom nettundervisning, og den kan også føre til kveldsarbeid, er Elisabeth Egholm Jacobsens erfaring. Hun er førsteamanuensis ved Institutt for kjemi og opplever at koronasituasjonen fører til lange dager i auditoriet. Ikke fordi hun har fysisk undervisning så sent, men fordi hun

må spille inn forelesningsvideoer til nettundervisningen i organisk kjemi som skal foregå på dagtid.

– Det vi driver med, er veldig visuelt, så det er vanskelig å holde forelesninger uten tavle. Jeg har bedt om få et auditorium til studentene mine, men jeg fikk ikke plass og måtte gjøre det digitalt.

Siden forelesningssalene er fullbooket hele dagen, må hun ta kveldene til hjelp. Sist kom hun seg ut døra på Gløshaugen ti minutter over midnatt.

– Jeg hadde booket et auditorium fra klokken seks på mandag. Jeg var der til klokken ti og spilte inn fem filmer, og så måtte jeg laste dem opp, redigere dem og navngi dem riktig. Det er ikke supervanskelig, men det tar tid.

Det vanskelige er å forelese uten studentene til stede.

– Det er null kommunikasjon, så både studentene og jeg har forstått hvor viktige de fysiske forelesningene er, sier Jacobsen.

Når vi snakker med henne, er hun ferdig med fjerde uke med slike kveldsinnsplinger. Det er ti uker med undervisning igjen. For henne er de lange dagene bare en del av pakken ved å jobbe ved et universitet. Men hun merker at omgivelsene reagerer på det.

– Barna mine er vant til at jeg jobber mye.

– Jeg er redd for at det snikes inn en idé i akademien om at det er tradisjon for å undervise på kvelden, sier Tord Mjøsund Talmo.

Foto: NTNU

– Studentene får mindre repetisjon på laboratoriet, men samtidig blir de mer selvstendige fordi de må jobbe mer alene, forteller Anne Gravidahl.

– Det føles veldig bra å være tilbake på campus selv om det er litt i overkant sent på kvelden, sier Amanda Alvereng. Her får hun veiledning av Frida Høsøien Haugen.

– Når du bare leser om kjemi får du ikke samme forståelsen for det som når du jobber med det på en praktisk måte, sier Oskar Nordberg.

Men jeg har en kjæreste også, og han syns jo jeg jobber altfor mye. Man blir litt asosial. Men så har jeg også mye energi. Jeg tror det handler om at vi bare jobber med positive ting. Jeg har venner som jobber på sykehuset med kreft og elendighet. De sliter nok mer. Vi jobber med ungdom som er på vei ut i livet, og det er så givende.

Flaskehals

På laboratoriet på NMBU er studentene i full gang med øvelsene sine. I dyp konsentrasjon står de på rekke og rad ved avtrekksskapene og blander kjemikalier. Mellom dem er pleksglassruter for å gi dem nødvendig smittevern, og alle har på seg spesiallagde visirer.

Oskar Nordberg er student i matvitenskap. Han får en lang dag.

– Jeg har time fra klokken ti til tolv og så lab fra klokken seks. Men siden jeg bor i Oslo, kan jeg ikke dra hjemom i mellomtiden.

Hvis labundervisningen varer helt til ti, er han ikke hjemme før halv tolv på natten.

Frida Høsøien Haugen er masterstudent og ansatt som ingeniør og hjelpelærer på labkurset. Tidligere i dag har hun vært på en annen jobb i Vitenparken fra åtte til halv to, før hun dro hjem for å følge Zoom-forelesninger.

– Det har gått i ett i dag. Det går helt greit, men jeg er glad for at det ikke er sånn hver dag, sier hun.

For kursleder Anne Gravdahl har det vært avgjørende at undervisningspersonalet får vakter som følger arbeidsmiljølovens hvilebestemmelser.

– Jeg har lagt en vaktplan som gjør at vi ikke bryter arbeidstidsbestemmelsene, og vi har ansatt to ekstra ingeniører for å få det til å gå opp. Men det koster mye penger, og studentene kan risikere å ha en forelesning klokken åtte om morgenen og lab til ti om kvelden. For dem kan det bli tøft.

Neste semester vet hun ikke hvordan de skal løse det.

– Vi får et kjempeproblem. Til våren er det 560 studenter totalt som skal ha kjemiundervisning etter at regjeringen bevilget nye studieplasser til NMBU.

Dekan på Fakultet for kjemi, bioteknologi og matvitenskap, Ågot Aakra, bekrefter utfordringen.

– Det er kjemi som er flaskehalsen hos oss. Vi har et gitt antall undervisningslaboratorier, og vi har ansvar for det største kjemiemnet i hele landet. Nå vet jeg ikke nøyaktig hvor mange som vil delta til våren, men det blir praktisk veldig vanskelig å gjennomføre. Vi ser ikke helt for oss hvordan vi skal få det til, men vi jobber med det ut over høsten.

– Så kveldsarbeidet vil fortsette?

– Ja, vi må nok legge opp til det til våren for at studentene skal få den obligatoriske undervisningen. Laboratorie- og gruppeundervisning til klokken seks er ganske normalt hos oss. At vi nå i høst underviser til ti, er en uønsket spesial-

Omtrent sånn ser det ut for studentene når de følger undervisningen til Elisabeth Egholm Jacobsen. – Studentene er veldig greie nå. De skjønner at vi står på hodet for dem.

situasjon som følge av pandemien. Det er ikke optimalt i det hele tatt. Når enmetersregelen ikke gjelder lenger, vil vi forhåpentligvis kunne gå tilbake til normal arbeidstid, sier Aakra.

Dyrebar tid med barna

Men finnes det egentlig normalarbeidstid i akademien? I 2018 avdekket en tidsbruksundersøkelse fra NIFU at vitenskapelig ansatte arbeider mye mer enn normalarbeidsdagen på 37,5 timer. Professorer og førsteamanuensiser rapporterer om 49- og 45-timers arbeidsuker. Likevel utelukker ikke undersøkelsen at respondentene underrapporterte antall timer, for flere oppga at de ikke regnet med oppgaver de gjør på fritiden.

Kristian Bjørkdahl på UiO forteller at han ofte kan jobbe 12 timer i døgnet. Det gjør ikke ham så mye, så lenge han har en fleksibilitet til å jobbe når det passer ham selv. Hadde han vært nødt til å undervise fast på kveldstid, hadde det vært en helt annen sak.

– Jeg har små barn, så tiden fra halv fem til halv åtte er ganske dyrebar. Det er mer regelen enn unntaket at jeg jobber etter at de har lagt seg. Men hvis det ble en generell åpning for mer kveldsundervisning, ville jeg strittet imot med alt jeg har. Det ville vært en

horribel løsning. Hvis man er i min livssituasjon, er det på grensen til umulig. Jeg hadde ikke gjort det. Jeg hadde ikke giddet.

Elisabeth Egholm Jacobsen på NTNU tror ikke det blir så mye forskjell på arbeidstrykktet uansett hva som skjer, for folk jobber så hardt uansett.

– Vi står jo på lell. Dette er ikke noe nytt.

Hun skulle imidlertid ønske seg at ledelsen var litt tydeligere på at de setter pris på innsatsen.

– Jeg syns ikke sjefene bryr seg så mye om hva vi gjør eller ikke gjør. De ser bare at jobben blir gjort. Det er ikke noe støtte å få. De forven-

ter bare at vi står på huet for dem. Men de står sikker på huet, de også, ler hun.

– Blir ikke kvitt kveldsundervisning

Prorektor for utdanning på NTNU Marit Reitan tror universitetet aldri kan unngå kveldsundervisning fullstendig.

– Det er mange hensyn i folks liv som tilsier at det er en fordel at undervisning er på dagtid, men et visst omfang av kveldsundervisning vil det alltid være for å unngå kollisjoner. Det er veldig mange studenter som skal ha samme emne.

Om det er vanskelig å unngå kollisjoner i dag, er det et spørsmål om det blir lettere i fremtiden. Som Tord Mjøsund Talmo påpeker skal NTNUs campuser samles på Gløshaugen. I tillegg er det blitt en politisk prioritering at universitetene skal bidra mer til livslang læring for arbeidslivet. I fjor foreslo Markussen-utvalget i NOU-en «Lærekraftig utvikling» at universitetene skal tilby kortere kurs for folk som allerede er i arbeid.

– Det tetner seg til i akademien. Det er flere og flere som tar utdanning, og byggene er like store, sier Talmo.

Det bekymrer også Reitan.

– Det er vanskelig å spå hvordan økt behov i fremtiden vil slå ut. Økt fokus på livslang læring, større studentkull og større etterspørsel etter utdanning er faktorer som kan bidra til at det er viktig å utnytte arealene på campus. Men hva slags konsekvenser det vil ha for omfanget på kveldsundervisning, kan ikke jeg spekulere i, sier hun.

På laboratoriet på NMBU begynner økten å gå mot slutten. Natta er svart, og en vektor kikker innom bygget. Det er tomt, bortsett fra i rom 2A11.

Anne Gravdahl smiler litt matt. Det er verken kurset eller tidspunktet som tar på.

– Jeg syns det bare er fryktelig slitsomt med dette visiret, ler hun. – Jeg har to kurs på rappen, og det blir litt tungt med sånn trykk i panna i åtte timer. Men jeg blir ikke sliten av å ha lab-kurs, legger hun til. – Det syns jeg er hyggelig. Det er kjempegøy. ■

– Hvis det ble en generell åpning for mer kveldsundervisning, ville jeg strittet imot med alt jeg har, sier Kristian Bjørkdahl. Foto: NTNU

KINA

«UNNGÅ Å SKAPE FRISTELSE»

Guangxi universitet har skapt furore etter at det publiserte retningslinjer for kvinnelige studenters klesdrakt, skriver Reuters. Universitetet i det sørvestre Kina publiserte ved semesterstart en 50-punkts sikkerhetsguide for nye kvinnelige studenter, som inkluderte en kleskode for å unngå seksuell oppmerksomhet. «Ikke bruk for avslørende overdelar eller skjørt. Ikke bruk kjoler med lav utringing eller bar mage eller rygg, for å unngå å skape fristelse», skal guiden ha oppfordret. Universitetets guide skal ha blitt omtalt i 200 meldinger på Weibo, Kinas svar på Twitter.

AUSTRALIA

– Mister én av ti arbeidsplasser

■ Mer enn ti prosent av vitenskapelige arbeidsplasser ved Australias universiteter kommer til å gå tapt innen 2024, ifølge beregninger fra Centre for the Study of Higher Education ved University of Melbourne. Det tilsvarende mellom 5100 og 6100 årsverk. Årsaken er den drastiske nedgangen i inntekter fra betalende utenlandsstudenter på grunn av koronapandemien. Sektoren er antatt å miste inntekter på over 100 milliarder kroner de kommende årene, skriver The Sydney Morning Herald.

USA

Løy om afrikansk opphav

■ En førsteamanuensis ved George Washington University i Washington D.C. har sagt opp sin stilling etter å ha innrømmet å ha løyet om sitt opphav. Jessica Krug har som forsker jobbet med Afrika og den afrikanske diasporaen samtidig som hun i flere år har hevdet at hun selv er av afrikansk opphav. I en bloggartikkel innrømmer hun at hun faktisk er hvit og jødisk, oppvokst i Kansas City. Krug skal ha beklaget at hun i ulike omganger har oppgitt å være av nordafrikansk, afroamerikansk og karibisk opphav, skriver BBC.

CANADA

Urfolk-ansatte sier opp

■ En rekke ansatte med urfolksbakgrunn ved universitetet i Saskatchewan har valgt å slutte i jobbene sine de siste årene, melder CBC News. Årsaken skal være at de har blitt utsatt for rasisme og et fiendtlig arbeidsmiljø, samt for saktegående arbeid med reformer. Ifølge en lokal fagforening var ni av de avgåtte professorer. I et brev til ledelsen hevder fagforeningen at ansatte med urfolksbakgrunn opplever diskriminering blant annet i prosessen mot fast ansettelse og om forskningsøknader.

GHANA

Åpner klima-universitet

■ Ghana skal åpne et universitet dedikert til studier av klimaendringer, ifølge Ghana Business.

Universitetet for miljø og bærekraftig utvikling skal starte rekrutteringen av studenter i oktober, og er nå inne i sitt andre byggetrinn. I en innledende fase skal universitetet rekruttere 300 ansatte for å starte opp virksomheten. Kostnadene for byggetrinn en og to skal totalt være på rundt 95 millioner euro, tilsvarende 1 milliard kroner.

SVERIGE

Trakk seg i protest

■ Direktøren for det svenske Universitets- og högskolerådet (UHR) Karin Röding har trukket seg fra sin stilling. Dette var en reaksjon på at høyere utdannings- og forskningsminister Matilda Ernkrans bestemte at «høgskoleprovet» skulle gjennomføres til tross for koronasituasjonen. Høgskoleprovet er en årlig opptaksprøve til høyere utdanning i Sverige. UHR og lærestedene mente prøven ikke kunne gjennomføres med tanke på smittevern. – Politikk har gått foran helse i dette spørsmålet. Her syns politikerne de er mer eksperter enn UHR og lærestedene, sier Röding til SVT.

FOTO: THOR NIELSEN/NTNU

UNGARN

Demonstrasjon for selvstyre

■ 6. september dannet tusenvis av demonstranter en menneskelig kjede gjennom Budapest sentrum til støtte for universitetenes uavhengighet. Demonstrasjonen kom som en reaksjon på at Viktor Orbáns regjering inndro selvstyreprivilegiene til universitetet for teater- og filmkunst, og erstattet universitetets valgte styre med et rådgivende organ bestående av personer som er lojale mot regjeringen. Ledelsen og flere professorer har også gått av i protest, skriver Deutsche Welle.

FOTO: FLICKR/ANNIKA HAAS (EJDTTET)

USA

Sparker ut studenter

■ Hundrevis av studenter har blitt suspendert for å ha brutt universitetenes smittevernregler, skriver Chicago Tribune. Ved Purdue University ble 36 studenter suspendert etter å ha deltatt på en fest uten munnbind og uten å følge anbefalte avstandsbegrensninger. Ved Ohio State University ble 225 suspendert for liknende festaktivitet, men halvparten av disse er senere blitt opphevet. Flere universiteter har innført tilsvarende straffereaksjoner og informerer om at de vil følge med på studenters atferd i sosiale medier for å avsløre brudd på smittevernregler.

Karin Dahlman-Wright er tidligere prorektor ved Karolinska institutet. Hun fungerte også en periode som rektor etter skandalen med kirurgen Paolo Macchiarini.

SVERIGE

UREDELIGHET VED KAROLINSKA

Professor ved Karolinska institutet Karin Dahlman-Wright skal ha vært delaktig i vitenskapelig uredelighet. Slik konkluderer Nämnden för prövning av oredlighet i forskning, ifølge Universitetslärares. Dahlman-Wright trakk seg som prorektor som følge av anklagene, men bestrider at hun har opptrådt uredelig. Hun har vært sisteforfatter og prosjektleder for ti artikler der det har vært mistanke om juks. Tre av tilfellene er foreldet, men i de syv undersøkte artiklene har nemnden konkludert med at bilder har blitt manipulert, og at Dahlman-Wright burde ha oppdaget det. Da Forskerforum gikk i trykken, var det ikke klart om hun anker beslutningen.

NEDERLAND

Plan for mangfold

■ Nederlands utdanningsminister Ingrid van Engelshoven (bildet) har lagt frem en handlingsplan for økt mangfold i akademien. Planen retter seg særlig mot skjev rekruttering til forskning og høyere utdanning. Ifølge regjeringen har planen fem målsettinger: inkludere mangfold og inkludering i eksisterende virkemidler som forskningssøknader, bedre kvalitet på overvåking av mangfold, etablere belønningssystem for mangfold, oppmuntre til samarbeid om mangfoldsplaner og etablere et fremragende senter for mangfold i akademien.

U.S. EMBASSY THE HAGUE

Om vi øydelegg naturen, er det verst for oss.

Ringar i vatnet

Biolog og forfatter ANNE SVERDRUP-THYGESON i samtale med Per Anders Todal
Foto: Erik Norrud

Det er lett å sjå at ein forfattar held til på det vesle kontoret ved Noregs miljø- og biovitskaplege universitet på Ås. På hyller og i karmar står bøkene til Anne Sverdrup-Thygeson¹ på mange språk, dei fleste er ulike utgåver av *Insektenes planet*. I august kom *På naturens skuldre*², ei bok om naturen som smuldrande fundament for sivilisasjonen, og allereie ein bestseljar. For to år sidan var Sverdrup-Thygeson nokså ukjend, no nærmar ho seg kjendisstatus som forfattar og insektguru. I september fekk ho formidlingsprisen frå Noregs forskingsråd.

– Eg skal ikkje seie at du er gammal, men du er ein late bloomer som forfattar.

– Eg er jo halvvegs til hundre, så eg kan ikkje kalle meg ung, seier Sverdrup-Thygeson og ler.

– Men eg har alltid vore fascinert av språk. Eg samla på fine ord som barn, eg har lært esperanto, og eg lærte meg morse for å få amatørradio-sertifikat. Det er òg eit språk. Eg hugsar gleda første gongen eg klarte å høyre meininga i eit signal: Plutseleg vart lyden meiningsberande.

Språkgleda var lenge ei privatsak, på jobb skreiv ho nøkterne rapportar og vitskaplege artiklar. Så kom eit lukketreff. I 2014 heldt kommunikasjons-avdelinga ved NMBU eit kurs for forskarar som ville skrive populærvitskapleg, i samarbeid med Aftenposten som trong nytt blod i Viten-spalta si.

– Aftenposten var så lei av gamle professorar i den spalta. Eg var eigentleg for gammal sjølv, men grein meg til å få vere med. Om eg ikkje hadde fått plass der, hadde eg kanskje aldri byrja å skrive bøker.

Ein av tekstane Sverdrup-Thygeson skreiv til kurset, kom på trykk i Aftenposten.

– Temaet var: Kvifor gjev vi insekta så mykje tyn og så lite kred? Og det vart jo prosjektet mitt.

– Har du kjærleik for artsmangfaldet, engasjerer du deg, og du snakkar om det. Og når vi snakkar om dette, spreier det seg som ringar i vatnet.

Skrivelysten voks. Saman med ein kollega starta ho bloggen Insekt-økologene, tema derifrå vart plukka opp av NRK, og ho vart invitert til radioprogramma Ekko og Abels tårn. Og så kom ein e-post frå Kagge forlag i 2017: Om ho hadde lyst til å skrive ei insektbok?

– Forlaget såg eigentleg for seg meir av ei fagbok, trur eg. Men eg visste sjølv kva eg hadde lyst til å skrive. Så eg gjekk heim og skreiv *Insektenes planet*.

Den populærvitskaplege vandringa gjennom insektverda vart ein braksuksess, og har kome ut i 24 land. Ein forfattarskap var fødd. Sverdrup-Thygeson har òg gjeve ut to barnebøker, og no er altså *På naturens skuldre* komen, også den svært godt motteken av meldarane, og alt i trykt i fire opplag.

– Du vart forfattar i rette tid. Bøker som *Den sjette utryddelsen* av Elizabeth Kolbert har fått stort gjennomslag. Noko har skjedd med natursynet vårt.

– Interesse for insekt er dels ei sak for seg. I 2017 kom Hallmann-studien, som viste ein 75 prosent nedgang i talet på flygande insekt i tyske naturreservat og skapte overskrifter over heile verda. Og det var nok med på å skape interesse for boka mi, seier Sverdrup-Thygeson.

– Så er det jo større ting som skjer. Vi ser på så mange frontar at vi nærmar oss yttergrensene. Permafrosten smeltar, raudkløveren slit med pollineringa fordi humlesamfunnet er endra. Og koronakrisa har vist oss at vi sjølv er sårbare. Vi oppdagar varsellampene på dashbordet.

– Eg trur mange har ei vag kjensle av at noko er gale: Det blir færre insekt på frontrutene, og vi veit ikkje kvifor. Det er som om vi er inne i første delen av ein katastrofefilm.

– Ja, og eg trur at det er der vi er. Faget mitt, bevaringsbiologi, er jo eit slags krisefag. Samtidig er eg ikkje så glad i å krisemaksimere. Eg vil heller spele på fascinasjonen over det som finst. Eg trur ikkje panikk er så konstruktivt.

– Koronakrisa har vist at panikk får fram handlekraft?

– Panikk funkjar ikkje berre bra, som da folk byrja å hamstre dorullar. Men krisa har vist at det finst naudbremsar som mange hevda ikkje var der. Det har store negative konsekvensar å bremse verdsekonomen, men konsekvensane ved å ikkje gjere noko ville vore verre. Pandemien viser at vi kan gjere masse på kort tid. Det gjev håp om å få det til på andre felt òg.

Sjølv om koronakrisa er meir akutt enn naturkrisa, er det likskapar, meiner Sverdrup-Thygeson.

– I båe tilfelle handlar det om å verne det gode i liva våre og dei samfunnsgoda vi har. Vi skal ikkje få blind panikk. Da går folk i vranglås og trekker ned rullegardina. Men vi har så mykje fint som vi ikkje vil misse, og for å berge det, må vi gjere noko.

Her låg målet med å skrive *Insektenes planet*: å skape interesse og omsorg for insekta.

– Det du er glad i, ønskjer du å ta vare på. Har du kjærleik for artsmangfaldet, engasjerer du deg, og du snakkar om det. Og når vi snakkar om dette, spreier det seg som ringar i vatnet. Det kan endre kvardagslivet, og i neste instans påverkar det politikanane.

¹ Anne Sverdrup-Thygeson er professor i bevaringsbiologi ved Noregs miljø- og biovitskaplege universitet og vitskapleg rådgjevar ved Norsk institutt for naturforskning. Slo gjennom som forfattar med boka *Insektenes planet* i 2018. Gav nyleg ut *På naturens skuldre*.

² Melding av den nye boka er å finne på side 37.

■ – Om du blir kjent med artsmangfoldet i naturen, skal det godt gjerast å ikkje kjenne ærefrykt, seier Anne Sverdrup-Thygeson.

- **Kva er verdien av å skrive godt når du skal formidle forskning til folk flest?**
- Forma har mykje å seie for både *korleis* ein les og *kven* som les. Og det er viktig når ambisjonen er å nå breitt ut. Eg ønskjer å lage mange små ringar i vatnet, og da kan eg ikkje berre skrive for menigheita. *Insektenes planet* fekk ros frå både Finansavisen og på bloggen til Sophie Elise. Da var det det noko som funka.
- **Somme av dei fremste forskarane på 1800-talet skreiv forbløffande godt. Den evna har ikkje mange toppforskarar i dag.**
- Det er mogleg vi har røkta språket for hardt og luka bort for mykje. Men det er òg annleis å vere vitskapsmann eller -kvinne i dag. Å fordjupe seg i mange ulike ting er knapt mogleg no. Men vi misser noko av perspektivet.
- **Om du skal flytte forskingsfronten ein millimeter, bør du ikkje hefte deg med å tenkje breitt?**
- Det er sørgeleg at det er slik. Men forskning er komplisert, du må bruke avansert statistikk og tekniske hjelpemiddel, og det blir lite plass til naturhistorikaren som kjenner 14 ulike artsgrupper. Multikunstnarane når ikkje opp.
- **Forskingssystemet påskjønner heller ikkje brei formidling i særleg grad?**
- Nei, det er heilt skrudd. Den første boka mi vart omsett til 22 språk, men det gjev null uttelling i systemet. Men eg får oftare den umiddelbare kjensla av å gjere noko nyttig når eg er ute og snakkar for folk, eller får høyre at boka mi har endra folks syn på naturen litt, enn når eg skriv ein fluffy prosjektsøknad.

På *naturens skuldre* er full av døme på at vi menneske treng ein mangfaldig natur. Eitt av dei er bruken av det blå blodet frå sjødyret *dolkhale* til medisinsk forskning.

- **Nytteargumentet er godt, men tviægga: Om vi kan lage verkestoffa i dolkhaleblodet på syntetisk vis, kan vi jo berre utrydde dolkhalane?**
- Ja, det er eit klassisk argument mot omgrepet *økosystemtenester*, som det heiter på fint. Difor må vi òg argumentere for eigenverdien til artane. Men der er det noko eg lurar på: Når vi seier at andre artar har verdi uavhengig av oss sjølve – er det eigentleg mogleg? Eg synest det er fantastisk å vite at det er 28 000 orkideartar der ute. Men kan eg påstå at verdien deira er frikopla frå meg som menneske?
- **Verdien deira er jo òg ein menneskeleg verdi. Orkideane bryr seg ikkje.**
- Dei gjer ikkje det. Eg synest det må vere lov å seie at mykje av det vi kallar eigenverdi ved artane, faktisk kjem frå oss. Men om du blir kjent med artsmangfaldet i naturen, skal det godt gjerast å ikkje kjenne ærefrykt. Og den er ikkje nytterelatert.

Sjølve naturfascinasjonen er ikkje så enkel å formidle, vedgår Sverdrup-Thygeson.

- Eg kan jo ikkje fortelje folk kva dei skal føle for orkideane. Eg kan berre fortelje om dei på ein så interessant måte som eg kan – og late det skine gjennom at eg synest mangfaldet er fantastisk. I den nye boka prøver eg å stogge eitt steg før den moralske oppsummeringa. Det er eit dilemma: Skal eg seie «difor bør vi ta vare på dei», eller late det henge i lufta? Eg har kome til at folk bør få konkludere sjølv.
- **Det er overraskande lite desperasjon og fortvilning i den nye boka di. Valde du det bort, eller har du berre eit lyst sinn?**
- Det kan nok svinge litt. Men eg trur ikkje eg kan fungere verken som forskar eller formidlar om eg ikkje fôr dei mest håpefulle sidene mine. Eg trur jo ikkje på Harmageddon i morgon, heller. I svarte stunder kan eg trøyste meg med at om vi gjev kloden 250 millionar år, kjem det eit nytt rikt artsmangfald. Men det som skjer no, kjem jo til å gå ut over

– Eg kan jo ikkje fortelje folk kva dei skal føle for orkideane.

■ Anne Sverdrup-Thygeson formidlar naturkunnskap i alle kanalar. Her er ho i ein samtale hos Abels Tårn i NRK P2 18. september. Stipendiat Andreas Nakkerud til venstre.

oss, så kvifor i helsike bryr vi oss ikkje meir, seier Sverdrup-Thygeson.

– Kanskje er det difor eg legg så stor vekt på nytteperspektivet. Eg vil få fram at det er sivilisasjonen vår som blir råka. Mange kjem til å få dårlegare liv fordi vi øydelegg naturen. Det burde vere ein kjempemotivasjon for å hive seg rundt.

- **Folk ser ut til å reagere sterkare når dei kjenner at den religiøse eller nasjonale identiteten deira er truga, enn når livsfundamentet er truga. Det er litt rart?**

– Kanskje er det fordi folk ikkje forstår at det er alvor. Og vi er *endringsblinde*. Vi veit så lite om korleis naturen var før, og trur ting no er omtrent slik dei skal vere. Så kan du spørje: Kva er det beste referansetidspunktet? Det er det ikkje enkle svar på. Før vi utrydda sabeltanntigeren? Før den industrielle revolusjonen? Eller før det som blir kalla «den store akselerasjonen»?³ Uansett forstår vi ikkje omfanget av skadane utan å vite korleis naturen var før.

- **Mange raudlista artar i Noreg er knytte til kulturlandskap som beitemark og kystlynghei. Men vedlikehald av kulturlandskapet er å halde ved lag ei gammal naturøydelegging?**

– Det er ikkje så enkelt. Alt i steinalderen utrydda menneska mange store beitedyr som uroksen og det ullhåra nashornet. Kanskje Europas ursko-

3 «Den store akselerasjonen» er eit omgrep for den sterke auken i mange ulike vekstratar kring midten av 1900-talet, mellom anna folketal, industriproduksjon og råvareforbruk.

gar var ganske opne, ikkje så ulike kulturlandskapet. Dette er usikkert, men eg synest det er truleg at dei ville planteetarane heldt landskapet ope slik elefantar gjer det i Afrika i dag. Beitedyra til menneska kan ha gjort noko liknande. Husdyrhaldet vårt har jo ikkje vart lenge nok til at det kan ha fått fram det artsmangfaldet som no er knytt til beitemark.

Anne Sverdrup-Thygeson er ikkje av dei som fantaserer om ei verd utan menneskeavtrykk.

– Også mennesket er éin art blant ti millionar, og vi har rett til å vere det. Men vi er så fordømt heldige som lever på denne vesle flekken med liv i det enorme universet. Det legg eit stort ansvar på skuldrene våre.

– **Det er ikkje opplagt korleis vi skal aksle det. Naturvern kan stå mot miljøvern. Vindkraft er betre for klimaet enn kolkraft, men kan gå ut over urørt natur.**

– Det er ikkje alt som har enkle svar, og det er mange dilemma. Vi veit at arealbruken vår er hovudårsaka til at artar hamnar på raudlista. Det handlar om intensivt jordbruk, skogbruk og utbygging – inkludert vindkraft. Men mange har ikkje særleg lyst til å snakke om det.

– **Klimaendringane stammar frå heile levemåten vår. Dei personlege anekdotane i boka di er henta frå mykje av verda, land som Australia, USA og Japan. Når ein med din kunnskap ikkje sluttar å flyge, korleis kan vi vente at folk flest skal gjere det?**

– Mange av flyturane var før flyging kom på dagsordenen som miljøproblem, da. Det er 25 år sidan eg var i Australia. Men eg prøver å kutte ned på flyginga. Eg tek toget når eg reiser i Sør-Noreg. Men om eg skal til

London, tek det ei veke med tog. Eg har gjort det, og det er kjempefint, men da må ein ha god tid. Det er mange slike avvegingar.

– **I boka skriv du om «vår manglende evne til å forholde oss til fakta», og eg kjenner på den sjølv når eg flyg. Men menneske er sosiale vesen, og dei fleste vi kjenner, reiser med fly. Den sosiale sida vår er viktigare enn solidariteten med naturen?**

– Men om vi bryr oss om andre, burde vi jo òg bry oss om at vi øydelegg vårt felles livsgrunnlag. Vi ønskjer ikkje at familien og venene våre skal få dårlegare liv fordi vi raserer naturen.

– **Når det gjeld klima, er eg redd handlekrafta ikkje kjem før konsekvensane blir verkeleg ille. Men da har vi alt sikra veldig mange år med vidare oppvarming.**

– Vi ser jo klimaendringane alt, men kvardagen tuslar og går likevel. Det er ikkje for seint, men veldig mykje gale er gjort som vi ikkje kan snu verken i vår eller i neste generasjon. Og det er fortvilande at vi må bruke energi på å kjempe mot konspirasjonsteoriar og fake news, seier Sverdrup-Thygeson.

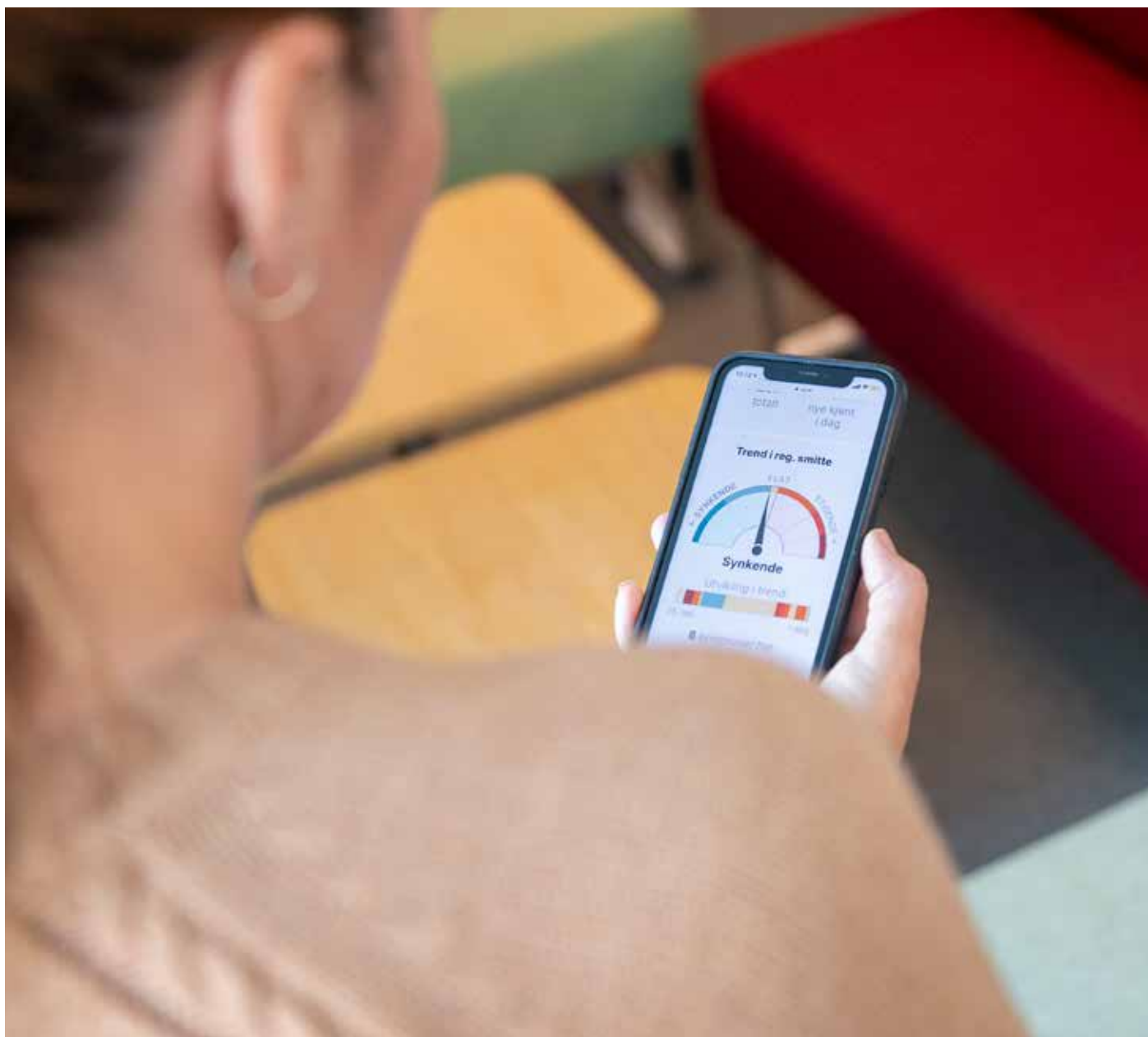
– Vi forskarar trur jo ikkje at vi har alle svara. Men vi må på sakleg grunnlag få fram fakta og bli samde om dei før vi diskuterer vidare. Om du er skogeigar og eg biolog, kan vi ha ulikt syn på skogforvaltning. Eg kan fortelje om dei biologiske konsekvensane av å flathogge skogen, og så kan vi diskutere vidare ut frå ulike verdissyn. Men vi kjem ingen veg om vi ikkje først blir samde om faktagrunnlaget. Utan det blir det berre skinsamtale og tull. ■

Det gøymde maktspråket

Visuelle framstillinger av statistikk kan gje oss viktig informasjon i løpet av få sekund.
– Men dei viser ikkje alltid sanninga med stor S, seier forskar.

AV JOHANNE LANDSVERK

↑ På VG.no får du servert effektivt formidla koronastatistikk, men gjev datavisualiseringane heile biletet?

Foto: Aksel Kjær Vidnes

FORSKAR:

Martin Engebretsen, professor ved Institutt for nordisk og mediefag, Universitetet i Agder (biletet)

PROSJEKT:

Innovative Data Visualization and Visual-Numeric Literacy (INDVIL)

METODE:

tekstanalyse, intervju og observasjon i klasserom

UUNNVERLEG VERKTØY:

berbar PC med raskt internett

FOTO: JOHANNE LANDSVERK

Dei poppar opp på telefonen i det du skal sjekke siste nytt: farge-rike søyler og linjer beveger seg raskt over skjermen og fortel om smitteutviklinga og nye korona-tilfelle. Talgrafikk, også kalla datavisualiseringar, er den store trenden, ikkje berre i journalistikken, men i offentleg informasjon, helsekampanjar, næringslivet og politiske kampanjar. Men er slike framstillingar objektive og sanne? Og greier vi alltid å tolke dei rett?

– Datavisualiseringar er effektive til formidling av statistikk. Men dei er også eit maktspråk. Dei gjev inntrykk av å vere nøytrale, og nettopp difor kan dei brukast retorisk og misbrukast til manipulering og desinformasjon, seier professor Martin Engebretsen ved Institutt for nordisk og mediefag ved Universitetet i Agder (UiA).

Han tek imot Forskerforum på Gimlemoen i Kristiansand, på eit kontor overfylt av bøker. Engebretsen er ein travel forskar, og dei siste åra har han vore prosjektleiar for eit stort internasjonalt forskingsprosjekt med namnet «Innovative Data Visualization and Visual-Numeric Literacy (INDVIL)», der ni forskarar frå fire ulike land har undersøkt korleis datavisualisering fungerer som tekst i den offentlege samtalen. Prosjektet har blant anna resultert i boka *Data Visualization in Society*.

– Ikkje sanninga med stor S

I eit samfunn med enorme mengder «big data» spelar datavisualiseringar ei stadig viktigare rolle.

– Gjennom datagrafikk er det mogleg å presentere eit stort talmateriale og raskt avdekke visse mønster og samanhengar. I løpet av ein kort augneblink kan slike visualiseringar gje oss tilgang til viktig informasjon frå store datamengder, noko vi ser i desse dagar med korona-pandemien. Men vi må ikkje tru at alle datavisualiseringar framstiller sanninga med stor S, seier han.

I den norske delen av prosjektet har forskarane blant anna sett på korleis datavisualiseringar kan støtte eller truge demokratiske prosessar.

– For at eit demokratiet skal fungere godt, er

det viktig at alle har tilgang på informasjon, og at dei skal kunne forstå komplekse problem i samfunnet. Sentralt i dette står omgrepet «literacy». Det handlar om å kunne tolke og bruke dei tekstane vi møter, også dei som omfattar visuelle figurar og tal, seier Engebretsen.

Manglar kritisk blick

Denne typen visuell informasjon ser ein særleg i journalistikken, men også i offentleg informasjon frå til dømes Statistisk sentralbyrå og i statlege helsekampanjar.

– Datavisualiseringar ser veldig objektive ut, med reine linjer og klare fargar. I utgangspunktet er dei gjerne framstilte på grunnlag av statistisk materiale, og på den måten representerer dei «nøytrale» tal. Men desse tala er sette inn i ein samanheng, og det er alltid menneske som ut frå bestemte interesser vel kva for data dei vil ta med, seier han.

Problemet er at publikum ikkje nødvendigvis har trening i å tolke alle grafane og diagramma dei blir utsette for.

– Sjølv om datagrafikk blir stadig meir vanleg, krevst ein bestemt visuell kompetanse for å forstå dei. Nokre av dei grafiske framstillingane er ganske kompliserte å forstå. Vi er vane med at nyheitsartiklar har ei journalistisk vinkling, og lesarane har ofte ei kritisk haldning til sterke meiningar uttrykte i ein tekst. Men når det gjeld grafar og diagram, har vi ikkje det same kritiske blikket. Då er det er lett å ta dei for god fisk, seier Engebretsen.

Fungerer som eit eige språk

Engebretsen er språkforskar. Forskningsfeltet hans er semiotikk, det vil seie læra om teikn og

korleis uttrykk skapar mening.

– Noko av drivkrafta mi for å forske på datavisualiseringar, er at dei fungerer som eit språk. Ved at punkt, linjer og flater blir sette saman til større einingar, får visualiseringane eit inn-

hald. Ein kan samanlikne dette med at lydar blir til ord og ord til setningar. Teikna har ei mening som blir skapt gjennom ei form for konvensjon. Vi er til dømes blitt einige om at ei høg søyle representerer større verdi enn ei lågare søyle. Dette språket er godt kjent av ekspertar innan finans, helse- og samfunnsforskning. Men den allmenne befolkninga har ikkje same intuitive forholdet til dette.

Ifølgje Engebretsen er ikkje desse konvensjonane like stabile som i verbalspråket.

– Den digitale teknologien gjer det mogleg å utvikle dei grafiske formene, til dømes ved animasjonar og eit stadig større spekter av fargar og former. Dermed vil konvensjonane heile tida vere i utvikling.

– Lett å manipulere

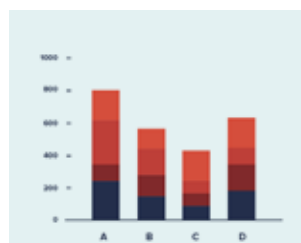
Det er mange stadium fram til ein ferdig graf, og denne

prosessen er gøymd for lesaren.

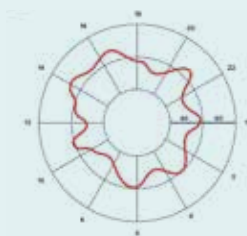
– Vi får ikkje alltid vite i kva grad dataa i seg sjølv er sikre, kva utval som er gjort, og kva for informasjon som er luka ut, seier Engebretsen.

Personen som lagar ein graf, bestemmer også kva for intervall og aksar som skal leggest inn, og dette avgjer om ein graf vil sjå bratt eller slakk ut.

– Ved ei bratt linje kan ei utvikling sjå ut til å vere dramatisk og i rask stigning, medan ei slakk linje gjev inntrykk av ei forsiktig endring. Ingen av desse framstillingane er «feil», men vi får svært ulike synsinntrykk av ei utvikling.

Stabla søylediagram krev kompetanse i statistikk. Mange av einingane startar ikkje på null, men bygger på verdien til andre einingar.

Radardiagram er mykje brukt ved spørjeundersøkingar.

ILLUSTRASJON: DATAVIZPROJECT / FERRIO.COM

Så om målet er å manipulere publikum, er det faktisk ganske lett.

– Har de funne eksempel på dette?
– Vi har ikkje leita etter eksempel på manipuleringar, men det finst mange døme på at datavisualisering er brukt politisk. Både foto og datagrafikk kan vere sterke retoriske verkemiddel for å fremje eit bestemt formål, og politikarar bruker datagrafikk bevisst for å vise at ei utvikling er god eller uheldig. Det ligg stor makt i å velje kva for data ein skal ta med, og kva ein skal velje bort.

– Tilhører ein elite

Engebretsen seier det er eit fåtal som har god nok kompetanse innan teknologi og statistikk til å kontrollere korleis ein graf er komen til.

– Dei som er flinke til å lese og forstå all informasjonen som ligg i datavisualiseringane, har ein stor fordel. Denne gruppa høyrer slik sett til ein slags elite. Og om ein snur på det, er også dei som lagar slike visualiseringar, ei elitegruppe i samfunnet. Dei har makt til å publisere datagrafikken på ein overtydande måte, seier han.

I eitt av delprosjekta har forskarane sett spesielt på bruk av datavisualiseringar i norske og europeiske nyheitsmedium, som vender seg til eit allment publikum. I redaksjonane som er undersøkte, er det to parallelle trender:

– Enkle visualiseringar som linjer, søyler og kakediagram er lette å lage, og dei blir stadig vanlegare i den kvardagslege journalistikken. Samtidig er det fleire redaksjonar som brukar mykje ressursar på å utvikle meir avanserte datavisualiseringar til større reportasjar, som animasjonar og interaktive kart. Denne forma for visuell historieforteljing, der lesaren sjølv deltek, blir stadig viktigare i journalistikken.

Har jobba mot skuleverket

Engebretsen seier avisene på denne måten er med på å lære opp lesarane, slik at dei får større visuell kompetanse.

– Men samfunnet kan ikkje overlate til media å drive folkeopplysning, så dette må inn som ein del av skulekvardagen. Eitt av måla har vore å gje ny input til utdanningssystemet, og dette har resultert i pedagogiske opplegg for vidaregå-

ande skule. Denne typen visuell tekst bør bli ein del av undervisninga i mange fag, ikkje berre i matematikk, men i samfunnsfag og norsk.

– Må styrke tilliten

På veg ut møter vi ein kollega, som får vite at ein journalist er på besøk for skrive om forskingsprosjektet hans. «Kva for eitt av dei?» spør kollegaen. Engebretsen står nemleg midt oppi eit nytt prosjekt om korleis forskingsformidling er påverka av digitalisering. Ein del av prosjektet skal handle om korleis datavisualisering fungerer i forskingsformidling.

– Også forskingsformidling er eit område med stadig større bruk av visuell grafikk. Ved formidling av vitskap handlar det ikkje berre om å forstå forskinga, men også om korleis ein skal skape tillit og engasjement. Det er ofte løynt korleis dataa har kome til, og nettopp difor må forskingsformidlarane vere særleg nøye med å gje opp kjelder og metodar som ligg til grunn for ei grafisk framstilling. Dette er viktig for å styrke tilliten til forskinga, meiner Engebretsen. ■

Boblediagram der kvar sirkel representerer eit land, fargen ein verdsdel og storleiken talet på innbyggjarar. Sirkelens posisjon mellom X-aksen og Y-aksen viser forholdet mellom inntekt og levealder.

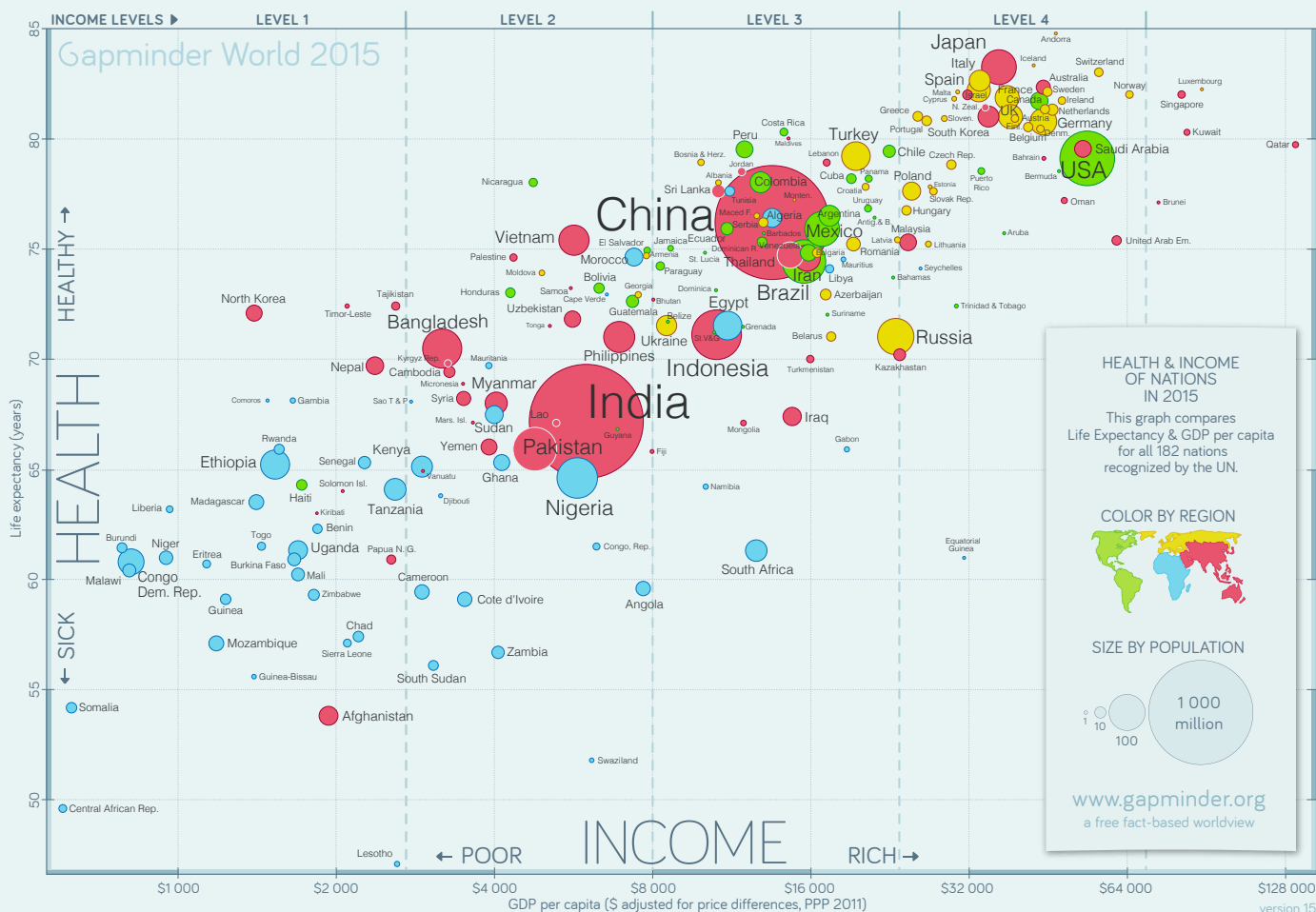

FOTO: UKJEND FOTOGRAF / MUSEUM FOR UNIVERSITETS- OG VITSKAPSHISTORIE

Berre ein hund

Kan dette vere noko å kome med? Ein hund og ei dame? Biletet er teke under ein ekskursion svenske og norske geologistudentar hadde til Hedmark og Oppland i 1950. Ikkje spør kvifor påkledinga til kvinna minner noko om ein speidarhabitt, for meir om motivet veit verken vi eller eigaren av biletet, Museum for universitets- og vitenskapshistorie ved Universitetet i Oslo.

Museet er alltid velviljuge til å låne bort bilete til oss, men denne gongen viste rådgjevar Anne Vaalund omtanke ved å leggje til at «relevansen av damen med hund i armene kan vel diskuteres». Forskerforum godtek ein slik diskusjon, men landar på at ein hund som blandar seg inn i ein ekskursion for kommande geologar, kvalifiserer. Dette er ein relevant hund.

GJØVIK

- a) Kva heiter historikaren og forfattaren som har budd på Gjøvik i over 30 år og blant anna har gitt ut biografiar om Haakon Lie og Reiulf Steen?
- b) Oppfinnaren av påhengsmotoren kom frå Hunndalen i Gjøvik. Kva heitte han?
- c) Hjuldamparen Skibladner har hamna si på Gjøvik. Kva for norrøn gud var Skibladner skipet til?

MALERI: JACQUES REICH

- d) Kva for universitet har ei avdeling på Gjøvik?
- e) Kva for idrett var Gjøvik vertskap for under OL på Lillehammer i 1994?

TANKESMIER/TENKETANKAR

- a) Kva heiter professoren i filosofi ved Universitetet i Bergen som også jobbar for Civita?
- b) Kven grunnla i år 2000 Human Rights Service og er framleis leiar der?
- c) Kva for tankesmie og forlag vart grunnlagt i 2007 av Håvard Friis Nilsen, og har dei seinare åra vore knytt til den større tankesmia Agenda?
- d) Kva heiter den libertarianske tankesmia i Washington DC som vart stifta i 1974 av ein av verdas rikaste menn, Charles Koch, og som dei nobelprisvinnande økonomanne Friedrich Hayek og Milton Friedman begge hadde band til?

FOTO: ELLEN REISS

- e) Kva for tenketank er Linda Noor leiar av?

KULTURELLE SØSKEN

- a) Kva er namnet på kunstprosjektet til brørne Eimund og Vebjørn Sand ved Frogner-seteren i Oslo, oppført til minne om andre verdskrigen?

b) Nemn fornamnet på minst to av dei tre engelske Brontë-søstre som skreiv seg inn i litteraturhistoria kring midten av 1800-talet.

- c) Emily og Martie Erwin har i over 30 år vore med i eit band som nyleg skifta namn i kjølvatnet av Black Lives Matter, og som i si tid vart boikotta fordi dei ytra seg negativt om invasjonen i Irak. Kva er, eller var, namnet på bandet?
- d) Kva er fornamna til dei to Fanning-søstre, skodespelarar med stor framgang dei siste åra, den eine blant anna i TV-serien The Great om Katarina den Store?
- e) Og kva er etternamnet til dei belgiske brørne Jean-Pierre og Luc, som i tre tiår har vore med på å prege europeisk film med sine sosialrealistiske skildringar?

ÉIN BOKSTAV

- a) Kva heiter staden yst i Lofoten der ein finn både eit tørrfisk- og eit fiskeværmuseum?
- b) Kva står romartalet D for?
- c) Kva stilling hadde U Thant frå 1961 til 1971?

FOTO: TOWPILOT, CC BY-SA 3.0

- d) Kva for rolle i James Bond-universet vart i tre og eit halvt tiår gestalta på filmrerretet av Desmond Llewellyn?
- e) Kva for bokstav er ofte i bruk både om tyngdeakselerasjon og i samband med folketrygda?

ÉIN BOKSTAV

- a) Å
- b) 500
- c) Generalsekretær i FN
- d) Q
- e) C

KULTURELLE SØSKEN

- a) Roseslottet
- b) Charlotte, Emily og Anne
- c) Dixie Chicks / The Chicks
- d) Elle og Dakota
- e) Dardenne

TANKESMIER/TENKETANKAR

- a) Lars Fredrik Svendsen
- b) Rita Karlsen
- c) Res Publica
- d) Cato Institute
- e) Minotenk

GJØVIK

- a) Hans Olav Lahlum
- b) Ole Evinrude
- c) Frey
- d) NTN
- e) Ishockey

STEFFEN R.M. SØRUM

Medlemsnummer i Forskerforbundet: 40353575

STILLING: faglig leder for forfatterutdanningen ved Norsk barnebokinstitutt og førsteamanuensis i kreativ skrivning**UTDANNING:** kunsthistorie, historie, religionshistorie og skrivekunst**KARRIEREMÅL:** å bli professor

Leter etter skurken i miljøbøker

- Hva jobber du med akkurat nå?
- Nå forbereder jeg samling med studentene. Jeg skal holde foredrag om science fiction, som har forsvunnet. Det var stort i 50- og 60-årene, men finnes nesten ikke nå. Og så skriver jeg en forskningsartikkel om hvem som er skurken i miljøbøker for barn.
- Hvor tenker du best?
- Etter å ha gått en tur og på hjemmekontoret.
- Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?
- Den boken som har gjort størst inntrykk på meg, er *Kosmos* av Carl Sagan.
- Hva skal til for å bli god i ditt fag?
- Skapende skrivning er en blanding av forskning og kunst. Du må kunne skape litteratur som kan brukes i utdanning av studentene.
- Når logger du av om kvelden?
- Jeg prøver å unngå å jobbe veldig seint, for det har ofte ikke noe for seg, så jeg jobber i hvert fall ikke etter klokken ni.
- Hva karakteriserer kontorplassen din?
- Rot. Hauger av manus og bøker som skal leses. Hjemmekontoret deler jeg med en samboer, så der må jeg pakke bort rotet mitt hver dag.
- Hvis du kunne ha tilbragt ett år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?
- California, på ett av universitetene der. De forskjellige universitetene der har et ganske likt opplegg og mye lengre tradisjon for skapende skrivning. *Writing classes* er noe helt annet enn det vi har hatt i Norden.
- Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?
- Nei si det? Litteratur er på vei til å bli så mye mer. Å lage fortellinger og historier kan også gjøres for dataspill, film og tv-serier. Jeg har ganske mange alternativer i det jeg allerede gjør.
- Hva ville du ha gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?
- Det bekymrer meg at gutter gjør det stadig dårligere på leseundersøkelser, og at andelen som tar høyere utdanning, stadig går ned: Hva vil det si for forskningen på sikt?
- Hva vil du lese mer om i Forskerforum?
- Å undervise i akademia er nytt for meg, så jeg setter pris på de artiklene som handler om digital undervisning og andre måter å undervise og forelese på.

✦ AV JULIA LOGE

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Skal livet mestres eller leves?

En klok meningsytring om skolepolitikk og psykologi. Dessverre blir innholdet forvansket av språkføringen.

Dette er en dagsaktuell debattbok om innføringen av det tverrfaglige temaet livsmestring på læreplanen i norsk skole per 2020. Ole Jacob Madsen er professor i kultur- og samfunnspsykologi ved Universitetet i Oslo, og boken kan godt sees i lys av *Generasjon prestasjon* som han skrev i 2018. Nå er formålet å diskutere og kritisere livsmestringsidéen og å advare mot både åpenbare og mer skjulte farer ved å sette begrepet inn i en større mental-historisk forståelsesramme.

Oppdateringen av kunnskapsløftet har hatt bred støtte blant politikere og dem det angår mer direkte, altså lærere, elever og helsepersonell. Madsen starter boken med å gjennomgå den tverrpolitiske og nesten rørende enigheten om viktigheten av livsmestring som botemiddel for en økende grad av psykologiske utfordringer barn og ungdom møter i sine liv. Herfra og inn tar Madsen oss med inn i de siste års psykologiske, pedagogiske og politiske debatter om unges livsproblemer.

Boken er bygget rundt sitater fra bøker, avisinnlegg, taler fra Stortingets talerstol og offentlige utredninger, og gir et godt innblikk i den offentlige samtalen i Norge de siste tiårene. Madsen gir også en rekke eksempler på ulike livsmestringsprogrammer som allerede er iverksatt i diverse kommuner, og refererer til kjente undersøkelser om barn og unges psykiske helse. I så måte er dette en god kildebok for den som ønsker å grave dypere i materien.

Ludvigsen-utvalgets offentlige utredning «Fremtidens skole» fra 2015 får mye plass – all den tid det var denne utredningen som la grunnlaget for fornyingen av læreplanen. Madsen gjør en god jobb i å avdekke hvilke samfunnsblikk utredningen hviler på, og han går langt i å hevde at forfatterne bak har en ikke altfor god forståelse for sitt eget kildemateriale eller de psykologiske teoriene de bruker som

OLE JACOB MADSEN
Livsmestring på timeplanen.
Rett medisin for elevene?
Spartacus, 2020
192 sider
Veil. pris: kr 199

argumentasjon. Og her er kanskje kjernen i boken: På sitt mest kritiske kan man forstå Madsen dithen at livsmestringsbegrepet er en institusjonalisering av selvhjelpspsykologien, og at psykologiseringen av politikken og samfunnet ellers har gått i tospann med en liberalistisk høyrevridning generelt, med psykologiprofesjonen som både medløper og pådriver. Madsen hevder at vi stadig beveger oss bort fra fellesskapsløsninger og mot et oppsplittet og individualisert ansvar for samfunnets utvikling som både overser den enkeltes ytre livsbetingelser og åpenbare klasseforskjeller i samfunnet (et poeng som kunne vært gjort mer ut av). Madsen fornyer den franske historikeren Michel Foucaults begrep om «governmentalité», idéen om at enkeltmennesket internaliserer en strukturell styringsmentalitet og blir overlatt til å regjere

seg selv. Her skrives begrepet om i psykologiske termer, og individets oppgave er nå å «regulere» seg selv, å mestre livet på egen hånd, men på en måte som tilpasser seg systemet. Et hovedpoeng, også dette i tråd med Foucault, er at tidsåndens begrepsbruk i *seg selv* utgjør en risiko: Hvis livet først og fremst blir sett på som en rekke psykologiske utfordringer som skal mestres, så er det kanskje ikke så rart at presset på psykologitjenestene er økende? Det er lett å la seg forføre av Madsens kritikk, men innimellom syns jeg det lukter litt av kirsebærslang i måten han velger sine sitater på slik at de passer til kritikken. Det er for eksempel ikke nødvendigvis et *problem* om flere unge oppsøker psykologiske helsetjenester – selv om jeg tar poenget. Det er imidlertid lett å være enig i at mangelen på politisk vilje til å gjøre noe med livsverdenen *utenfor* – for eksempel gjennom gratis måltider og skolefritidsordninger, og den brede enigheten om å overlate til hver enkelt elev å takle «stress og press» – målbærer et bestemt menneskesyn.

Boken har noen trekk som gjør den vanskelig å lese. Med forti kortere og lengre tekster fremstår den litt fragmentert. Hyppige gjentakelser av noen grunnpoenger blir også lett irriterende. Boken kunne med andre ord vært tjent med en strammere struktur. Det gjelder også språkføringen, som innimellom gjør det vanskelig å henge helt med. Et eksempel, som også oppsummerer bokens prosjekt, lyder som følger: «Selv om alle innvendingene ikke nødvendigvis lar seg besvare her, gir spørsmålene uansett mulighet for å se nærmere på grunnlaget for, konsekvensene av og begrensningene ved livsmestring, som på kort tid har gått fra å være noe ukjent til å bli en integrert del av fornyelsen av Kunnskapsløftet, som skal gjøre barn og unge bedre i stand til å møte framtidens utfordringer.» Det er vel spørsmål, og ikke innvendinger som lar seg besvare, og om pronomenet «som» peker på livsmestring eller kunnskapsløftet, er heller ikke helt klart. Denne slags forvanskende syntaks er det dessverre litt for mye av i boken.

AV KJETIL VIKENE

«Det er lett å la seg forføre av Madsens kritikk, men innimellom syns jeg det lukter litt av kirsebærslang.»

Teatrenes første kvinner

Det norske 1800-tallets skuespillerinner har fått en egen bok, men de forblir for utydelige.

LIVE HOV
Kunstnere og yrkeskvinner.
Norges første skuespillerinner
Vidarforlaget, 2020
416 sider
Veil. pris: kr. 449

Det var ikke lite Morgenbladets anmelder i 1879 forventet seg av en som skulle gestalte Lona Hessel i *Samfundets støtter*. Det da to år gamle Ibsen-stykket hadde premiere på Christiania Theater, og det var selveste Lucie Wolf, en av 1800-tallets største kvinnelige skuespillere, som ga liv til Lona. «En næsten matros-mæssig Djærighed i Holdning og Fremtræden i Ord og Manerer skal parres saaledes med ægte Kvindelighed, at den saa langt fra at blive frastødende tvertimod virker sympathisk», skrev anmelderen. Og han konkluderte «Fru Wolf klarer disse Vanskeligheder».

Live Hov, professor i teatervitenskap, har i mange år skrevet fram de kvinnelige skuespillernes historie, eller «skuespillerinnene», som hun konsekvent omtaler dem som. I siste halvdel av 1800-tallet får Norge profesjonelle, permanente teaterhus og dermed også faste ensembler.

Samtidig får vi Ibsen og Bjørnson, som skal prege scenekunsten både som dramatikere og regissører, og for sistnevntes del: som teatersjef.

Mot dette bakteppet skildrer Hov først karrierene til åtte utvalgte kvinnelige skuespillere, blant andre Lucie Wolf. Deretter skifter hun perspektiv og skildrer vilkårene for kvinnelige skuespillere generelt, på tvers av karrierene. Hun tar for seg lønn og sosial status, rolletyper og personlige forutsetninger. Slik skriver hun fram historiene til et knippe kvinnelige pionerer.

Men får jeg en større forståelse av teaterfaget i siste halvdel av 1800-tallet? Se, det er jeg litt mer i tvil om. Til det opplever jeg at fortellingen er for summarisk og svevende. Forfatteren selv, med all sin fagkunnskap, kunne forankret denne historiske gjennomgangen i nåtidens forståelse av hva godt teater er, og gjerne utfordret denne forståelse. I stedet blir det for mange sitater, for

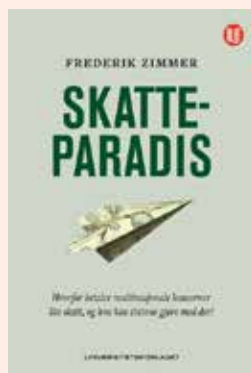
mange medieklipp fulle av blomstrende vendinger, og ikke minst: så mange fremmede og til tider pussige anskuelser, jamfør Morgenbladets anmelder, som forventer «ægte Kvindelighed». Jeg har rett og slett problemer med å se både teatret og skuespillerne for meg.

I det avsluttende kapitlet spør da også Hov om hvor gode de omtalte kvinnelige pionerene egentlig var? «Det kommer an på øynene som ser – eller øynene som så», svarer hun selv. Jeg hadde ønsket at dette spørsmålet ble stilt allerede i de innledende kapitlene, for senere å diskuteres mer inngående. For ja, teater er øyeblikkets kunst, og ingen av oss, verken Hov, undertegnede eller noen andre levende mennesker av i dag, så noen gang Lucie Wolf på scenen. Så hva skal vi huske henne for, og hvorfor? For å svare på det kreves et fastere blikk på stoffet, og et tvisyn som fanger inn ikke bare hva som ble forventet av en skuespillerinne den gangen, men også hva som kreves for å være verdt å minnes i dag.

Selv kommer jeg først og fremst til å huske skuespillerinnen lønnskrav, som viser seg å være en overraskende interessant del av Hovs materiale. I arkivet etter Christiania Theater, som stengte i 1899, finnes det en rekke brev skrevet av mer eller mindre desperate kvinnelige (og sikkert også mannlige) skuespillere. De ber om å få lønn for den jobben de faktisk gjør, eventuelt høyere lønn. Her kommer man tett på den enkelte, her luftes drømmer og ambisjoner, og her aner man en linje fram til store deler av dagens kulturliv, der kunstnere også i dag kjemper for retten til en anstendig lønn for strevet.

AV SIRI LINDSTAD

Sjekk ut våre fagbøker!

Juridika

en tjeneste fra Universitetsforlaget

«Når du trenger dyp innsikt er det hos oss du finner kvalitetslitteraturen for å kunne uttale deg med autoritet»

Naturen og vi

Engasjerende og gjennomarbeidet
om naturens krumspring og vår
avhengighet av den.

ANNE SVERDRUP-THYGESON

På naturens skuldre.

Hvordan ti millioner arter redder livet ditt

Kagge forlag, 2020

220 sider

Veil. pris: kr 399

Professor i bevaringsbiologi Anne Sverdrup-Thygeson er ute med sin tredje populærvitenskapelige bok om naturen. Hun ble brageprismominert for *Insektenes planet*, og *Insektenes hemmeligheter* ble også godt tatt imot. I sin nye bok forklarer hun hvor avhengige vi fortsatt er av naturen.

Det har blitt en bok man både ler og gråter av. Sverdrup-Thygeson har blandet fascinerende historier om hva planter og dyr, ikke minst insekter, gjør for oss, med den vonde sannheten om at vi mennesker fjerner stadig mer av naturen. Visste du for eksempel at stikkeveps er en vesentlig del av prosessen for at druer skal bli til vin? Eller at Island faktisk hadde skog, men at mennesket rundt 1950 hadde fjernet 60 prosent av vegetasjonen og 96 prosent av alle busker og trær? I dag er det to prosent skog på øya, og jorda blåser på havet. Å balansere mellom underholdning og alvor er ikke enkelt, men professoren mestrer dette boken gjennom.

En av årsakene til den gode flyten er at språket aldri blir for komplisert. Sverdrup-Thygeson bruker fagord, men hun forklarer dem for leserne før hun går videre. Sammen med faktene fletter hun inn små historier som gir oss et bilde på naturfenomenet. I tillegg sammenligner hun det med ting vi kjenner bedre til. Slik blir begrep og naturfenomener som egentlig er ganske komplekse, forståelige for folk flest.

Som når hun innleder en utgreiing av hvorfor vi må ha døde trær, med å fortelle om da hun på løpetur for ti år siden krasjet i et nyveltet tre. Etter det har hun løpt forbi det mange ganger, og løpeturene blir rammen hun bruker for å

fortelle om artene som flytter inn i det døde treet: «Snart dukket de første rødbrandkjukene opp, en av våre vanligste råtesopper på gran. Først bare en gulhvitt, glatt klump, nærmest som om en klump bolledeig var satt til heving der inne i stammen og var i ferd med å tyte ut.»

Dessuten er Sverdrup-Thygeson morsom. Hun leker seg med språket og gir naturen nærmest menneskelige egenskaper når hun for eksempel forteller om elvemuslinger som bor i «fosterhjem» for å bli store nok til å klare seg i dagens elver. Hun har også selvironi på både sine egne, forskningens og historiens vegne. Dette gjør *På naturens skuldre* til en svært underholdende bok.

«Visste du for eksempel at
stikkeveps er en vesentlig del
av prosessen for at druer
skal bli til vin?»

Et par ting har jeg å sette fingeren på. Selv om det er lett å google «dolkhale», hadde noen illustrasjoner av planter og dyr i boken vært prikken over i-en. Sverdrup-Thygeson gir også råd om hvordan vi kan spille mer på lag med naturen, men jeg kunne gjerne fått enda flere. Og i det siste kapittelet skriver professoren om naturens egenverdi, og om hvor vanskelig det er å ta vare på et insekt, eller en plante, som ikke er nyttig for oss. Gjør det noe om de blir borte da? Ja, mener Sverdrup-Thygeson, men resten av diskusjonen overlater hun til naturfilosofene. Det er synd, for her er hun inne på noe veldig viktig vi kunne hatt godt av å tenke mer på.

Dette er småpirk, for *På naturens skuldre* er et godt stykke håndverk. Sverdrup-Thygesons engasjement for smått og stort i naturen preger hele boken. I løpet av ti kapitler rekker hun å fortelle om veldig mange måter den hjelper oss på. Lest i ett strekk blir det litt overveldende. Kanskje er det et godt tegn, for det er på tide å skjønne at vi har naturen å takke for alt rundt oss.

AV JANNE BIEDILÆ BJØRGAN

Les også intervjuet med Anne Sverdrup-Thygeson på side 26–29.

Rettfærdige rebeller

De heltemodige dommerne hadde
tålt å møte mer motstand enn de
utsettes for i denne boken.

HANS PETTER GRAVER

Jussens helter

Universitetsforlaget, 2020

Veil. pris: kr 399

272 sider

En bok full av urett, lynsjing og folkemord kunne lett blitt nedstemmende. I *Jussens helter* løfter jussprofessor Hans Petter Graver slike hendelser ut av håpløsheten ved å fokusere på dem som forsøkte å motarbeide urett. Boken introduserer tolv dommere fra verden over, i nær og fjern fortid (inkludert én fra fiksjonen).

Felles for dem er at de trosset myndighet og folkeopinion for å oppnå rettfærdighet. Dette inkluderer krav om bevisførsel for å stanse heksebrenning og likhet for loven som problematiserte rasesegregering i USA. Flere kapitler omhandler motstand mot Hitler-Tyskland. Høyesterett i Norge sa opp i felles protest mot Quisling, mens andre, som nederlandske Hans Calmeyer, ble værende på post og fant smutthull i lovene og godtok falske bevis for å begrense jødedeporteringer.

Motet i handlingene til tross, fokuset på helter er ikke entydig vellykket. Det gjør bokens hovedspørsmål til hvorfor enkeltdommerne handlet som de gjorde. I hvert kapittel kommer Graver uvegerlig til et punkt hvor han spør seg *hvem* disse heltene var utover dommergjerningen deres. Svaret bringer overflødig biografiske opplysninger i allerede kompakt detaljrike fremstillinger, noe som gjør boken tyngre å lese.

Etter lesing sitter jeg igjen med en undring over hvorfor så få dommere blir rebeller. En sammenligning med dagens situasjon i USA kan belyse problemet: Det burde være mulig for amerikanske politistyrker å utøve jobben sin uten å ta menneskeliv, og tilsvarende burde man vel kunne forvente at dommere kjemper for rettfærdighet, også i motbør? Gravers intensjon er at heltefortellingene skal inspirere. Samtidig viser han til hva som kan hindre slik motstand. Dommere risikerer beskyldninger

Makt i bevegelse

Eivind Falkum gir oss nye modeller å tenke med om forholdet mellom makt og motstand i arbeidslivet. Det får han godt til.

Denne boka er ment som en lærebok i faget organisasjon og ledelse, er første setning i Eivind Falkums nye bok. Forskerforum anmelder som regel ikke lærebøker. Men redaktøren syntetiserer det så ut som om boka ville noe mer, og anmelderen ble nysgjerrig på Falkums motivasjon: en uttalt frustrasjon med ideen om ledelses- og organisasjonsteorier som universelle, altså ikke forankret i det arbeidslivet de er utledet fra. Som Falkum skriver videre i forordet: «Hvordan kan teorier om organisasjon og ledelse komme til nytte i norsk arbeidsliv uten kunnskapen om hvordan [dette] arbeidslivet er bygget opp og virker?»

Boka er tredelt. I del 1 får vi en utvidet rettfærdiggjøring av boka og en definisjon av begrepet *arbeid*. Det er noe veldig deilig med en bok som begynner med begrepsavklaring. Del 2 er en historisk gjennomgang av arbeidslivsrelasjonenes tre tidsvinduer i Norge: Klassekampens tidsvindu (1850–1935), det sosialdemokratiske tidsvinduet (1935/45–1980) og den nye markedsliberalismens tidsvindu (1980–i dag). Del 3 inneholder den teoretiske maten: kapitler om partssamarbeid, styringsregimer i arbeidslivet og ni forskjellige aspekter ved makt og opposisjon i det norske arbeidslivet. Til slutt kommer et kort kapittel om situasjonen i dag.

Nå for tiden foregår det en diskusjon om eierskap til digitale læremidler i akademien: Er det den ansatte eller institusjonen som eier digitale forelesninger? Dette er en påminnelse om at forskere og undervisere er ansatte i statlige bedrifter, ikke medlemmer i et universitetsdemokrati. Jeg leste dermed denne boken med håp om at jeg kunne lære noe jeg kunne ta med meg videre, både som midlertidig ansatt og som ansatt med lederambisjoner. Den historiske gjennomgangen er nyttig, men litt trå.

EIVIND FALKUM
*Makt og opposisjon i arbeidslivet:
Maktforsknyninger fra 1900 til 2020*
Cappelen Damm Akademisk, 2020
260 sider
Veil. pris: kr 449

(Jeg skulle ønske at Falkum kom til makt og opposisjon blant statlig ansatte før i kapittel 5, men det er jo grenser for hva jeg kan kreve av en bok som ikke er skrevet hovedsakelig for meg.)

«Det er noe veldig deilig med en bok som begynner med begrepsavklaring.»

I de teoretiske kapitlene er det mer å hente. Endelig har jeg en forståelse av hvordan det såkalte trepartssamarbeidet faktisk fungerer. Falkum og kollegene ved Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) har definert fire styringsregimer i norsk arbeidsliv – medbestemmelse (gjennom fagforeninger), medvirkning (direkte med nærmeste leder), standardisering og kontroll (kollektivt), og lojalitet og forpliktelse (på individplan). Han legger ikke skjul på at det er de første to han synes passer best inn i det norske arbeidslivet, og at han anser det som et demokratisk problem at disse mister terreng til fordel

for de siste to. Litt av samme årsaker liker ikke Falkum begrepet *den nordiske modellen*. Han foretrekker å snakke om institusjonalisering av et nordisk perspektiv. I dette ligger det at ting kan endre seg og *endres*, og har endret seg og blitt endret de siste 40 årene, i løpet av «det markedsliberalistiske tidsvinduet». Det er også et viktig poeng at trepartssamarbeidet ikke er en konsensusmodell, men institusjonalisert konflikt: «partenes gjensidige aksept av at de har motstridende interesser.»

Falkum viser at makt flyter oppover i nedgangstider, mens den blir jevnere fordelt mellom partene i gode tider. I kapittelet om makt og opposisjon i liberalismens tidsvindu skriver han at ansatte i statlige uteliskap, sammen med ansatte i selskaper med utenlandske eiere, «skårer lavere enn andre arbeidstakere på spørsmålene i Medbestemmelsesbarometeret», Arbeidsforskningsinstituttets faste spørreundersøkelse om relasjoner i norsk arbeidsliv. De opplever mindre medbestemmelse og medvirkning på jobben enn sine kolleger i privat (norsk-eid) sektor. Ifølge Falkum har ikke forskere noen entydig forklaring på denne forskjellen mellom statlig og privat sektor. Jeg vil herved lansere min teori: Ostehøvelkuttene som tas på grunnlag av ABE-reformen, kan sies å utgjøre en forsert nedgangstid, som fører til at makten i offentlig sektor trekkes oppover i systemet.

Blant de sentrale teoretiske grepene i denne boka er modellmakt og agendamakt. Hvem setter premissene for diskusjonen, og hvem har mulighet til å få saker på agendaen? Falkum har vært smart ved å slå sammen doktorgradsavhandlingen sin med forskning på Medbestemmelsesbarometeret til en utgivelse som former fremtidige lederstudenters sinn. Han skaffer seg både modellmakt og agendamakt – definisjonsmakt – i samtalen om hva faget organisasjon og ledelse skal være. Samtidig har han kommet seg inn i den delen av formidlingsmarkedet der forlagene faktisk ser muligheten til å tjene penger. Det er et kunststykke i seg selv. Vi får håpe at han får flere kjøpere enn studenter på Oslomets egen School of Management. Både ledelsesstudenter ved NHH og BI og ansatte og ledere i statlige institusjoner over hele landet har nytte av perspektivene i denne boka.

AV IDA JAHR

om politisk virksomhet, og de er generelt del av makteliten og støtter derfor myndighetene. Dette er interessante poenger, som ville kommet bedre frem med større fokus på sosiale forutsetninger og institusjoner som fremmer og hemmer rebelsk rettspraksis.

I moderne, velfungerende demokratier kan

«Jussens helter er på sitt mest lesverdige når diskusjonene holder seg nær utsatte gruppers rettssikkerhet, fremfor å bejubles dommernes heltemot.»

rettssikkerhet virke som en selvfølge. Noe av det mest tankevekkende i boken er hvor skjørt dette kan være. Bokens etterord er viet koronakrisen (som også er tema for Gravers andre bokutgivelse i år). Her kritiserer Graver den norske regjeringens forsøk på å få åpen fullmakt til å vedta smittetilak, og han maner til aktsomhet: «I krisetider er ofte rettssikkerheten første offer, og sammenbrudd av rettsstaten innledes som oftest med argumenter om krise og unntakstilstand.» En annen hjemlig diskusjon omhandler utlendingsloven, som ikke krever lovbrudd for å «internere» (altså fengsle) asylsøkere. Dommere kan velge å engasjere seg ved å omtale dette ikke bare som en skjerping (nødvendig

eller ei) av fengslingsregler, men som en bevisst brutalisering.

Jussens helter er på sitt mest lesverdige når diskusjonene slik holder seg nær utsatte gruppers rettssikkerhet, fremfor å bejubles dommernes heltemot. Og selv om det insisteres på at dette er to sider av samme sak, burde boken plassert også institusjonelle forhold på justisens vektskål for å vurdere premissets gyldighet. Dommerne er blitt helter fordi de har møtt motstand og likevel kjempet for rettferdighet. Forestillingen om helter burde blitt utsatt for noe av den samme motstanden i boken.

AV ANDREAS ERVIK

Treng omkamp om arbeidslivsrelevans

I det moderne, kriseramma samfunnet må full-skala, høgkvalifiserte universitet få gode og frie rammevilkår, meiner Gunnar Skirbekk.

Fleirtalet på Stortinget, ved opposisjonspartia Frp, Ap og Sp, lanserte i vår eit forslag om «kompetanse-reform» i form av eit nytt finansieringssystem for statlege universitet og høgskular. Sitat: «Incentiver/faktorer i forslaget til nytt finansieringssystem skal være: Relevans for arbeid etter endt studium, ulike opplegg for videreutdanning, og opprettelse av mindre og fleksible emner og moduler som arbeidslivet etterspør og som kan tas i kombinasjon med jobb.» Framlegget vart vedtatt den 15. juni.

Krava frå ei verd i krise

Tankegangen er i utgangspunktet grei nok: Ein går ut frå at vi i stigande grad vil få eit arbeidsliv prega av ny teknologi og rask teknologisk utvikling, innanfor ramma av ein globalisert kapitalisme – eit omskifteleg og konkurranseutsett arbeidsliv som krev fleksibilitet og kompetanseheving i form av omstilling og livslang læring. Stilt overfor desse utfordringane er det eit politisk ansvar å ta grep som gjer det lettare for folk å komme i arbeid og å stå i arbeid. Eitt grep kan då vere å legge til rette for utdanningsløp som er tilpassa krava i det nye arbeidslivet – derfor, eit forslag om «kompetansereform» i form av eit nytt finansieringssystem for høgare utdanning.

Men er det berre endringar i arbeidslivet som krev kompetanseheving og oppdatering? Kva med andre endringar og utfordringar i moderne kriseramma samfunn? Slik som klimaendringar og andre naturrelaterte utfordringar – saman med aukande sosio-økonomiske skilnader, i statar og mellom statar, svekking av demokratiske og rettsstatlege institusjonar, spreiding av «fake news» og forvirring av den opplyste offentlege sfæren, og geopolitiske spenningar med fare for militære konfrontasjonar. Kort sagt: Er det berre i arbeidslivet at det er behov for kompetanseheving og oppdatering?

Svaret gir seg sjølv. Også som samfunnsborga-

rar i ei verd i krise, og som statsborgarar i kriseramma moderne og vitskapsbaserte demokrati, er vi konfronterte med behov for kompetanse og oppdatering. Og igjen er institusjonane for utdanning og opplysning viktige – kvar institusjon for seg, men også samspelet mellom dei. Her kjem nokre poeng som fortener meir merksemd i denne samanhengen.

Skilnader mellom institusjonar

Det nye finansieringssystemet, med arbeidslivsrelevans som tildelegingskriterium, skal gjelde for alle statlege institusjonar for høgare utdanning. Men er det slik at alle institusjonar for høgare utdanning driv med det same – eller at dei bør prøve å drive med det same? Eller ville det vere meir fornuftig med ei viss differensiering, ut frå dei oppgåvene som kvar institusjon er best skikka til å utføre? Og i så fall: Bør finansieringssystemet differensierast tilsvarende?

Svaret gir seg sjølv: Før ein på politisk hald fattar eit endeleg vedtak for ei ny styrings- og finansieringsordning for statlege universitet og høgskular, er det nødvendig å differensiere mellom ulike utdanningsinstitusjonar – særleg mellom fleirfaglege og forskingsbaserte universitet, med hovudvekt på omfattande og sjølvkritiske fagstudium, på den eine sida, og institusjonar som i større grad er retta inn mot praksisnær yrkesutdanning, på den andre – i begge tilfelle uavhengig av om dei kallar seg universitet eller høgskule.

Vedtaket om ny «kompetansereform» er uklart på dette avgjerande punktet. Derfor bør dette rettast opp når ein på politisk hald skal lansere eit nytt styringssystem for alle statlege universitet og høgskular, truleg våren 2021.

Kva skal vi med universiteta?

Det som blir kalla «universitet», kan vere så mangt. Men om vi held oss til fagleg sterke, forskingsbaserte universitet, med eit mangfald av ulike fag, er det eitt (tre-ledda) spørsmål som bør stillast: Kva er det slike universitet kan, som er viktig, og som dei kan betre enn alle andre? Her er eit tentativt svar, med utgangspunkt i eit par sentrale poeng:

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykkt. Debattinnlegg honoreres ikke.

AV
GUNNAR SKIRBEKK,
professor emeritus
i vitskapsfilosofi ved
Universitetet i Bergen

Kva er det forskarane ved full-skala høgkvalifiserte universitet faktisk gjer? Dei er openbert engasjerte i svært forskjellige aktivitetar. Somme arbeider i lab, andre i bibliotek, eller på sjukehus, eller gjer feltarbeid av eit eller anna slag, og så vidare. Men det er éin aktivitet som er felles for

alle disiplinane ved eit slikt universitet: *doktordisputasen*, ideelt sett ein open og opplyst diskusjon, i eit felles søk etter betre argument. Derfor må deltakarane i denne typen akademisk aktivitet vere opne for (og interesserte i) relevante motargument, retta mot eins eigne påstandar: Eit felles argumentativt søk etter betre grunnar, bort frå mindre gode grunnar, idet ein er open for motargument, også om eins eigne føresetnader – dette er det som forskarane ved akademiske høgkvalitetsuniversitet har felles. Negativt uttrykt, kva emnet

enn måtte vere, og kva disiplin det enn måtte vere, «argumentofobi» er bannlyst.

Sant nok, doktordisputasane er spesielle hendingar ved spesielle høve. Men ettersom doktordisputasane er felles for alle akademiske disiplinar ved desse universiteta, er det å kunne arrangere og delta i slike diskusjonar noko som er felles for dei alle. Dei er alle i stand til å diskutere og argumentere på denne måten.

Må sjå utover disiplinen

Neste poeng: I moderne vitskapsbaserte og kriseramma samfunn er det eit påtrengande behov for slike diskusjonar og gjensidige læringsprosessar, innanfor og mellom ulike vitskaplege perspektiv. Derfor, av denne grunn, bør dei ulike disiplinane arrangere og kultivere denne typen diskursiv aktivitet, som innslag i deira ordinære verksemd, ved høgt kvalifiserte, full-skala universitet.

Dessutan, i ei kompleks moderne verd bør studentundervisninga ved full-skala universitet, med eit mangfald av ulike disiplinar og perspektiv, vere prega av at det (grunnleggande sett) er to ting studentane bør lære: lære eit fag, ein modell, og lære at modellen ikkje er realiteten! Med andre ord: Dei skal lærast opp i ein disiplin, men samtidig lære at denne disiplinen aleine ikkje fattar alt som går føre seg. Økonomane ser noko, og sosiologane, eller psykologane, ser

«Dei skal lærast opp i ein disiplin, men samtidig lære at denne disiplinen aleine ikkje fattar alt som går føre seg.»

noko anna, om det «same» – og så vidare. Kort sagt: For å vite kva ein veit, må ein vite kva ein ikkje veit. Derfor, i ei kunnskapsmessig pluralistisk og kompleks verd bør vitskapsfolk og ekspertar vere medvitne om sine egne føresetnader og avgrensingar – og også om føresetnader og avgrensingar for andre (nærstående) disiplinar.

Søking etter betre argument

Ved fullskala universitet, med «alle» vitskaplege disiplinar, kan denne typen innsikt vere *lettare å tileigne seg* enn ved universitet med berre eit fåtal disiplinar, eller ved frittstående forskingsinstitusjonar med berre éin eller få disiplinar – lettare fordi kollegaer frå andre disiplinar er «overalt» ved eit slikt full-skala universitet.

Det å vere medviten om eins egne føresetnader (og avgrensingar) er ei avgjerande innsikt, ikkje berre i academia, men i moderne samfunn generelt, ettersom dette er samfunn som på ulikt vis er avhengige av heile skalaen av ulike (og ofte konkurrerende) disiplinar og disiplinbaserte ekspertgrupper. Kort sagt, ettersom vi menneske ikkje er utstyrte med «Guds auge», som ser alle ting frå alle perspektiv på same tid, så inneber medvitet om kunnskapsmessig perspektivisme og mangfald at «alle» disiplinar trengst for at vi skal kunne hanskast som best vi kan med dei ulike kunnskapsrelaterte utfordringane i komplekse moderne samfunn. Derfor er det å gå inn for naturvitskap og teknologi, og samtidig sjå bort frå samfunnsvitskapar og humaniora (eller omvendt!), ein kunnskapsmessig «anomali». Det å vere kunnskapsmessig «*halvmoderne*», i denne forstand, det er noko vi bør unngå!

I den grad moderne full-skala og høgkvalifiserte universitet har eit potensial både for å fremje eit felles diskuterande søk etter betre argument, der ein tar motargument på alvor, og for eit refleksivt og sjølvkritisk medvit om ulike kunnskapsmessige perspektiv og føresetnader (og avgrensingar), eins egne så vel som dei andres, så bør desse universitetene vere i stand til å spele ei viktig rolle i moderne vitskapsbaserte risikosamfunn.

Komplekse samfunn treng fagkritikk

Med dette potensialet for argumenterende resonnement, og med gode vilkår for å kunne reflektere over ulike kunnskapsmessige føresetnader og avgrensingar, bør full-skala og høgkvalifiserte universitet vere i stand til å utføre denne typen sjølvkritisk fagkritikk og kvalitetskontroll, som på avgjerande vis trengst i komplekse vitskapsbaserte og kriseramma samfunn. Og slike universitet kan dette betre enn andre.

Konklusjonen er klar: Slike universitet bør få arbeide under andre rammevilkår, styringsmessig og finansielt, enn éin-faglege og få-faglege utdanningsinstitusjonar, uavhengig av om dei blir kalla universitet eller ikkje.

Når ein på politisk hald skal vedta nye styrings- og finansieringsformer for statlege universitet og høgskular, må vi som statsborgarar i eit moderne vitskapsbasert samfunn kunne forvente at dei ansvarlege politikarane og dei ansvarlege politiske partia tar omsyn til dei poenga som det blir vist til her.

Ein lengre versjon av denne kronikken vart publisert i Uniform 4. september.

Tellekanter hindrer mangfold

Tellekantenene er ikke nøytrale. De står i veien for at et større mangfold av forskere når toppstillingene, mener Rebecca Lund.

AV REBECCA LUND, postdoktor ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo

KARRIERE: De siste årene har det vært økt fokus på produktivitet og kvantifiserbar kvalitet, ikke minst i form av tellekanter og bibliometri. Disse kvantifiserbare og sammenlignbare kvalitetsstandardene har fått status som objektive og nøytrale. Problemet er imidlertid at de slett ikke er objektive og nøytrale. Det er ingen norske eller nordiske tidsskrifter på nivå 2 – dette er et nivå som nærmest per definisjon er forbeholdt internasjonale tidsskrifter, som i denne sammenheng primært betyr amerikansk og britisk eide tidsskrifter.

Angloamerikansk dominans

Fra et sosialt forsknings- eller humanioraperspektiv er dette ikke uten betydning. Det bidrar til det som kan kalles kolonialisering av kunnskap. Tellekantsystemet bidrar til en global arbeidsdeling der visse (amerikanske og britiske) tenkere, teorier og konsepter får kanonstatus, mens forskere fra andre land bare forventes å anvende disse på lokale eller regionale fenomener. De må også i større grad rettferdiggjøre hvorfor britiske og amerikanske lesere skulle være interesserte i deres bidrag og empiri. På lang sikt kan dette være katastrofalt for mangfoldet i teoriutviklingen, i den grad vi tror (og jeg gjør det!!) at den skal ha kontekstuell relevans og være relevant for spesifikke empiriske og historiske fenomener.

Trenger ulike formater

Tellekantsystemet spiller også en nøkkelrolle i rekruttering og evaluering av kandidater til stillinger i akademiet. Jeg er ikke imot at man er interessert i kandidater som deltar aktivt i internasjonale akademiske debatter og er produktive.

Men jeg stiller spørsmål ved det faktum at volumet av publikasjoner i seg selv er et tegn på kvalitet eller betydelige bidrag til den akademiske debatten. Akademikere jobber forskjellig. Mens noen foretrekker å skrive bøker, foretrekker andre å skrive artikler. Mens noen publiserer i høyt tempo og får energi av det, jobber andre saktere. Begge deler kan kan være bra. Dette er ikke minst viktig fordi visse epistemiske og metodiske orienteringer ganske enkelt er mer tidkrevende å jobbe med og utfolde seg innenfor. Artikkelformatet kjennetegnes av å ha ett poeng som skal formidles kort og skarpt – og skriveformatet må sjelden avvike fra en standardmal som tillater skumlesing. Bokformatet tillater en høyere grad av kompleksitet, flere forbindelseslinjer, utdypning av historisk eller empirisk materiale, men gir også en høyere grad av kreativitet i måten man kan argumentere på.

Balanse-programmet

Dette er ikke minst relevant i arbeidet for økt mangfold i academia, som Balanse-programmet til Norges forskningsråd er et eksempel på. Ambisjonen for programmet er å sikre en økt andel kvinner på toppen av academia. Dette i seg selv er en veldig god sak, som jeg støtter. Jeg er imidlertid skeptisk til hvordan man – i sterk grad – forsøker å oppnå målet i praksis: ved å hjelpe kvinner til å publisere mer på nivå 2 i form av tidsskriftartikler. Det er ikke bare det å få flere kvinner inn i toppstillingene som er viktig, men også mennesker med forskjellige former for epistemiske og teoretiske orienteringer og praksiser.

Innlegget er oversatt fra dansk.

«Mens noen publiserer i høyt tempo og får energi av det, jobber andre saktere. Begge deler kan kan være bra.»

Åpen forskning er et gode for alle

Åpenhet om datagrunnlaget bak konklusjonene kan bidra til å øke tilliten til forskning, skriver Reid Hole.

ÅPEN FORSKNING: Nord universitet har ambisjoner om å øke mengden av og kvaliteten på forskningen. Dette er et viktig bidrag både for forskningsbasert utdanning og for økt innovasjon og verdiskaping i samfunnet. Ambisjonen kombineres med økt åpenhet i forskning, noe som skal gi gratis tilgang til vitenskapelige artikler og til forskningsdata. Samfunnet er avhengig av en slik åpenhet, noe som også er et viktig bidrag til en demokratisk samfunnsutvikling.

Lettelse tilgang til data

Argumentene for å gjøre forskning mer åpen er mange. I en tid med et mangfold av kilder til informasjon er det særlig viktig at datagrunnlaget for forskernes konklusjoner kan etterprøves. Åpenhet gjør dette mulig og kan derved bidra til å øke tilliten til forskning. Videre vil åpenhet legge til rette for at dataene ses på med nye øyne og brukes på nye måter, noe som kan bidra til å generere nye forskningssamarbeid, nye ideer og nye tolkninger av

AV REID HOLE,
prorektor for
forskning, Nord
universitet

«gamle» data. Det er også et viktig moment at forskningsdata bør være et fellesgode, ettersom de i stor grad er finansiert av offentlige midler.

Korona-pandemien illustrerer hvor aktuell og relevant problemstillingen rundt åpenhet er. Hvor raskt vi får en vaksine, avhenger i stor grad av hvor effektive nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer er i å dele forskningsresultater, som videre kan bidra til å utvikle en virksom og trygg vaksine mot covid-19.

Den raske utviklingen av data-teknologi og håndtering av store datamengder gjør utvidet bruk av forskningsdata mulig for mange. Dette gjelder ikke bare for aktører i forskningen, men også for den enkelte borger, innen økonomi og for det øvrige samfunnslivet. Som et eksempel kan det nevnes

at Meteorologisk institutt ikke bare følger prinsippene om åpenhet ved å gi fri tilgang til alle sine observasjonsdata, men også tar observasjoner fra privatpersoner inn i beregningen av sine værvarsler. Større industribedrifter ser også oftere nytten av åpen forskning og lettere tilgang til forskningsdata. Ny og utvidet bruk av forskningsdata fører til nye produkter, bidrar til å skape nye forretningsmodeller og til å bedre offentlige tjenester.

«Så åpent som mulig ...»

Det pågår en internasjonal debatt blant forskere, byråkrater og politikere om hvordan og på hvilken måte forskningsdata kan gjøres åpent tilgjengelig. Allerede i 2016 vedtok lederne for de største økonomiene i verden, på G20-møtet i Hangzhou i Kina, de såkalte FAIR-prinsippene for bruk av forskningsdata. Hensikten med FAIR er at forskningsdata skal beskrives, organiseres og arkiveres på en slik måte at de kan gjenbrukes. Det er et langsiktig arbeid.

Internasjonalt, i Norges forskningsråd, i statsforvaltningen og i universitets- og høyskolesektoren arbeides det nå intenst med å innføre prinsippene for åpen forskning og innovasjon under mottoet «så åpent som mulig, så lukket som nødvendig», for å øke nytteverdien av den offentlig finansierte forskningen.

Fra 2021 må alle forskere som får offentlig prosjektf finansiering, gjøre forskningsresultater og forskningsdata åpent tilgjengelig.

Av blant annet hensyn til personvern er det likevel en løpende diskusjon om alle forskningsdata kan gjøres offentlig tilgjengelige.

Enkelte kritikere mener derfor at ikke alle data bør være åpne. Mye forskning hvor enkeltpersoner er involvert, kan være vanskelig, om ikke umulig, å anonymisere. I tillegg kommer spørsmål knyttet til sikkerhet og kommersielle hensyn.

Avdekke skjulte sammenhenger

Åpen global forskning gjør det mulig for forskningsmiljøer å publisere forskning og datasett som forskere andre steder på kloden kan dra nytte av i sin forskning. Som internasjonal aktør kan man bygge videre på eller gjenbruke eksisterende datasett, noe som kan bidra til en mer kostnadseffektiv, lettere etterprøvbart og mer standardisert forskning. Man kan benytte og kombinere forskningsdata som andre har produsert, og finne sammenhenger som uten åpenhet og samarbeid ville vært skjult. I tillegg fører åpenhet til at forskning lettere kan etterprøves og standardiseres, slik at forskningsresultater kan sammenlignes på tvers av befolkningsgrupper og nasjoner.

Åpen forskning er et prioritert område ved Nord universitet. Ulike disipliner som biblioteket, forskningsadministrasjon og IT samarbeider for å støtte og forbedre våre forskere på å dele data, og møte fremtidige krav fra både politiske myndigheter og dem som finansierer vår forskning.

«Forskningsdata bør være et fellesgode, ettersom de i stor grad er finansiert av offentlige midler.»

«Man kan ta med seg en master i statsvitenskap og ende opp både som byråkrat, journalist eller forsker. Dette er fag med bred arbeidslivsrelevans.»

Når universitet blir høyskoler

For ikke veldig lenge siden hadde vi fire universitet i Norge. Nå har vi ti, samt noen som jobber intenst med saken.

Det dypt ironiske er at parallelt med at høyskoler blir universitet, etterlyses dokumentasjon av arbeidslivsrelevans og innføring av praksis i disiplinlag som kjemi, filosofi eller mitt eget – sosiologi.

Når jeg så leser saken fra Khrono (14.09.20) om at Nokut faktisk har brukt ressurser på å evaluere graden av arbeidslivsrelevans i disiplinlagene, er jeg tilbøyelig til å tenke at det norske byråkratiet er litt for stort. Når det er vedtatt at arbeidslivsrelevans skal belønnes i en ny finansieringsmodell, må den måles. Da er jeg redd det blir mer byråkrati, ikke mindre.

Selv kom jeg ut av universitetet med doktorgrad i et fag jeg ikke engang ante at eksisterte da jeg begynte på universitetet. Dette faget bruker jeg nå til å utdanne kommende lærere. Altså en profesjonsutdanning som tidligere hadde egne høyskoler, og hvor praksis fortsatt står sentralt. Likevel er det fra nettopp læreryrket begrepet «praksissjokket» har sin opprinnelse. I en doktorgrad fra 1980-årene vises det til hvor-

dan nyutdannede lærere fikk «praksissjokk» i møte med skolen: De møtte en mindre idealisert skole enn utdanningen hadde forberedt dem på.

I dag virker det som begrepet har fått en noe annen betydning, at nyutdannede ikke er forberedt på å møte arbeidslivet mer generelt. At de nærmest står der med en kompetanse som ikke er relevant i den virkelige verden. Forestillingen om universitetsutdanninger som noe livsfjernt ligger trolig bak.

En utdanning skal selvsagt forberede til noe etterpå, men hva dette noe er, er for disiplinlagene mer uklart – uten at det er åpenbart hva problemet skulle være. Det innrømmes i og for seg også i Nokut-rapporten om arbeidslivsrelevansen i disiplinlagene. Det fastslås at det ikke er noe utbredt problem at nyutdannede fra disiplinlagene ikke finner relevant arbeid. I tillegg er det heller ikke noe som tyder på at kandidatene mangler kompetansen arbeidslivet forventer at de skal ha. Men i framtiden kan det bli et problem, og derfor må arbeidslivet kobles tettere på universitetsfagene.

Skillet mellom eksplisitt og implisitt kompetanse er viktig for å fange opp all læring som skjer

etter at man er såkalt ferdigutdannet. Profesjonsstudiene har praksis under utdanning nettopp fordi implisitt kompetanse best erverves på den måten. Med implisitt læring siktes det til taus kunnskap man tilegner seg mer ubevisst og gjerne i form av å utføre en jobb over tid og å observere andre.

Kanskje står vi oss best på å i større grad anerkjenne at den implisitte kompetansen kan erverves etter at man kommer ut i arbeidslivet? På samme måte som ikke alt kan pakkes inn i skolen, kan ikke alle gode intensjoner puttes inn i disiplinutdanningene. Derfor kan man ta med seg en master i statsvitenskap og ende opp både som byråkrat, journalist eller forsker. Dette er fag med bred arbeidslivsrelevans.

Universitetsutdanning er modning. Lang utdanning er oftest den faktoren som påvirker våre meninger og vår adferd. Evnen til å tenke analytisk er kanskje den viktigste en universitetsutdanning utvikler. Det er nok en grunn til å puste lettet ut – ifølge samme Nokut-rapport mener både arbeidsgivere og utdanningssektoren at å være analytisk er den egenskapen det er viktigst at nyutdannede kandidater har.

Disiplinstudier gir oss en faglighet – teoretiske og metodiske verktøy for å analysere ulike situasjoner – som også kan brukes til å offere si at nok er nok. At dette er misbruk av ressurser, og at vi aller helst vil få bruke tiden vår til det vi kan. Mye tyder på at det så langt har fungert relativt bra.

AV ODDVEIG STORSTAD, førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning, NTNU

«Evnen til å tenke analytisk er kanskje den viktigste en universitetsutdanning utvikler.»

Gjesteskribentene
skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, **Oddveig Storstad** og Lorenz Khazaleh.

Eit praksisnært universitet

Høgskulen på Vestlandet kan aldri bli «det same» som Universitetet i Bergen, skriv Geir K. Resaland. Han tek til orde for eit tett samarbeid mellom HVL og arbeidslivet.

UTDANNING: Høgskulen på Vestlandet (HVL) er ein nyfusjonert mangesidig høgskule, og det er mange omsyn å ta dersom vi skal bli eit velfungerande profesjons- og arbeidslivsretta universitet. Skal vi lykkast med å utvikle oss frå høgskule til universitet, må arbeidet vere breitt forankra, og mange i HVL må ta del i prosessen. Det er store ressursar i HVL, og vi må spele på den store breidda i kunnskap og erfaringar i organisasjonen.

Noko anna enn UiB

HVL skal verta eit alternativ til dei tradisjonelle breiddeuniversiteta. Og, her på Vestlandet – i Bergen – har vi allereie eit slikt universitet, Universitet i Bergen (UiB), som neste år feirar 75-årsjubileum. Trass i omtrent same tal studenter har UiB fire milliardar i budsjett, medan HVL har to milliardar. UiB har dermed betydeleg meir ressursar, i tillegg til eit tydeleg globalt perspektiv som speglar visjonen deira: «Verden trenger tankene dine.» Det er mykje som skil HVL frå UiB – og HVL kan aldri konkurrere med, eller bli «det same», som UiB. Vi skal ikkje kopiere rolla og funksjonane til dei tradisjonelle breiddeuniversiteta, men bli noko anna ... og det «anna» er altså eit universitet med ein profesjons- og arbeidslivsretta profil.

Sikte mot arbeidslivet

For å leve opp til forventningane om forskingsbaserte utdanningar må HVL satse betydeleg på forskning som har praksisnære problemstillingar som er relevante for utdanningane og arbeidslivet. Med arbeidslivet meiner vi profesjonsutøvarar, sjukehus, skular, barnehagar, kommunar, fylkeskommunar, statlege etatar og privat næringsliv med meir. Eit sentralt moment er å få til ei endå meir djuptgåande og gjensidig nettverksbygging mellom HVL og det arbeidslivet ein siktar seg inn mot å utdanne til. Det er dette området HVL må knyte den tunge forskinga opp mot. Ein del

AV GEIR K. RESALAND, leiar ved Senter for fysisk aktiv læring, Høgskulen på Vestlandet

av dette bildet er at HVL-forsking er systematisk fagutvikling som styrker og utviklar utdanningane våre. Arbeidslivsrelevansen må kome tydeleg fram i forskingsprosjekta, og ikkje berre «brukarmedverknad», «impact» og «dissemination», men gjennomsyra både søknaden og forskingsprosjektet etterpå.

Framtidsretta utdanning

Skal HVL nå målet om å verta eit velfungerande universitet med ein profesjons- og arbeidslivsretta profil i praksis, krev det at HVL i framtida tydeleg signaliserer overfor arbeidslivet at erfaringane som HVL har utvikla, og som ikkje nødvendigvis er forskingsbaserte, har stor verdi. Utviklings- og forskingsprosjekta til HVL, med høg grad av samskaping med arbeidslivet, vil kunne bidra til å forklare og setje erfaringar frå arbeidslivet inn i større forståingsrammer for deretter å systematisk vidareutvikle desse erfaringane.

Utviklings- og forskingsprosjekta til HVL må skape ny kunnskap i samspelet mellom forskarane og kunnskapsbrukarane, slik at arbeidslivet ynskjer å ta i bruk kunnskapen vi saman forskar fram.

Ein viktig nøkkel er relasjonen og dialogen mellom HVL og arbeidslivet, og berre med god relasjon og god dialog over tid vil vi kunne bygge opp den avgjerande gjensidige avhengigheita av kvarandre. Samarbeidspartnarane våre må oppleve nytteverdi og eigarforhold. Ein anna viktig faktor er at når HVL gjennomfører etter- og vidareutdanningar, så vil vi gjennom dialogen med arbeidslivet lære – og ta denne lærdommen med tilbake til HVL og forbetre og utvikle utdanningane våre. Det same gjeld når vi har studentar i

praksis. HVL må arbeide systematisk slik at praksisstudenten er ein ressurs, og slik at praksisstudenten opplever arbeidslivet som verdifullt. Dette vil kunne bidra til at HVL vidareutviklar utdanningane til å bli endå meir framtidsretta. Dessutan: Skal HVL bli eit universitet med ein god profesjons- og arbeidslivsretta profil i praksis, treng vi ein kompetanseprofil som vert opplevd som relevant for arbeidslivet. Relevans betyr ikkje at vi berre skal forhalde oss til det som er i dagen, men vi skal også vere ein pådrivar for framtidige løysingar. Høgare utdanning skal gjere studentane til kritisk reflekterte samfunnsborgarar som ikkje berre kan gå ut og løyse oppgåver i arbeidslivet, men som også er i stand til å utvikle yrka og arbeidslivet vidare.

Delte stillingar

Dersom HVL ynskjer å ta ei spydspiss-rolle som eit moderne arbeidslivsretta universitet, krev det ein betydeleg systematikk i måten HVL byggjer opp nettverksaktiviteten mot arbeidslivet på. Korleis vi byggjer nettverka, kan bli del av spydspissaktiviteten. Det betyr at vi i HVL må samhandle med arbeidslivet, utvikle samarbeidsrelasjonar på alle plan og grunnfeste ei haldning som kjem til synes i åtferda til heile organisasjonen – som gjennomsyrrar måten heile organisasjonen står fram på frå topp til botn. Det inneber blant anna at tilsette ikkje kan tru at dei er relevante for arbeidslivet berre fordi dei er frå HVL, uavhengig om HVL er universitet eller høgskule. HVL må reelt bli oppfatta som ein relevant samarbeidspartnar for HVL kan seie at utdanninga har ein arbeidslivsretta profil. Ein del av dette bildet er at tilsette jamleg er ute og utviklar kunnskapen

mot profesjons- og arbeidslivet, til dømes lærarar og rektorar i skular. Ein måte å lære om arbeidslivet på (til dømes skular) er gjennom å forske. Ei anna tilnærming er å ha fleire tilsette i delte stillingar. HVL må skape gode møtearenaer med arbeidslivet, der standarden er gjensidig respekt.

På tilbodssida

På overordna plan betyr det at vi gjennom grunnutdanningane må leggje stor vekt på interaksjonen med omgivingane våre, og vi må satse på eit livslangt læringstilbod. Det betyr samarbeid om forskning og utvikling, som òg utviklar arbeidslivet og ikkje berre er nyttig for akademien. Det betyr at vi må utvikle særskilde gode samhandlingsstrukturar med arbeidslivet. HVL må vere på tilbodssida overfor omgivingane og ikkje vente på at omgivingane skal kome med oppdrag. Å sameine ressursane til arbeidslivet og ressursane til HVL kan generere arbeidslivsretta satsingar som styrker arbeidslivsprofilen, og som er med på å bygge opp ytterlegare ressursar internt og eksternt.

Så, korleis skal vi så få til alt dette?

Dersom HVL skal lykkast med å vidareutvikle ein god profesjons- og arbeidslivsretta profil, er noko av det aller viktigaste frå min ståstad samspelet mellom:

- 1 utdanning og forskning internt ved HVL
- 2 tilsette ved HVL og menneska vi møter i arbeidslivet (inkl. «praksislivet» som barnehagar og skular)

HVL må arbeide saman for å skape eit universitet

– der utdanning og forskning ikkje er «konkurrentar», men bør sjåast i samanheng
– der utdanning og forskning er gjensidig avhengig av kvarandre

Dette er store spørsmål som eg gjerne diskuterer med dei som ynskjer det.

Brudd i lønnsforhandlingene i staten

– Vi var svært innstilt på å komme til enighet i år, men det ble dessverre umulig når staten ikke engang ville diskutere økonomien, sier forhandlingsleder Guro Elisabeth Lind.

Unio stat gikk til forhandlingsbordet med krav om reallønnsvekst for sine medlemmer, og et ønske om sentrale, prosentvise tillegg. Men ifølge Lind ble det aldri reelle diskusjoner om økonomien.

– Staten var urokelige, og var ikke villige til å gå inn i reelle forhandlinger, sier hun. Samtlige arbeidstakerorganisasjoner valgte å bryte forhandlingene med staten. Oppgjøret går nå til mekling, og partene møtes hos riksmekleren i oktober.

Enighet i KS, brudd i Oslo kommune

Unio kom til enighet med KS i årets lønnsoppgjør for kommuneansatte. – Isolert sett er resultatet i årets oppgjør dårlig. Dette er langt unna det Unio ønsket og la planer for da oppgjøret startet i vinter, sier forhandlingsleder for Unio i KS-området, Steffen Handal.

Oppgjøret har en ramme på 1,7 prosent, som er det samme som resultatet i frontfaget. Tilleggene gis med virkning fra 1. september og betyr at alle Unios grupper i KS får lønnstillegg på mellom 1400 og 1900 kroner.

I Oslo kommune endte det med brudd for samtlige organisasjoner. Partene møtes til mekling i oktober.

Behov for tydelig avklaring av opphavsrett

Usikkerheten rundt rettighetene til digital undervisning er stor, og Forskerforbundet får en rekke henvendelser fra medlemmer som

lurer på hvilke rettigheter de har.

– Det haster å få på plass en felles nasjonal forståelse av opphavsretten og hvordan den skal praktiseres, mener Guro Elisabeth Lind.

Koronapandemien har skapt en ekstraordinær situasjon for undervisningsvirksomheten i universitets- og høyskolesektoren, og digitaliseringen har skutt fart. Med det følger en rekke spørsmål knyttet til bruk og gjenbruk av digitale læremidler.

– La det være klinkende klart: Et videoopptak av en forelesning er et åndsverk som den som utarbeidet forelesningen er opphaver til. Arbeidsgiver kan ikke automatisk bruke videoopptaket på et annet kurs. Gjenbruk må avtales med de ansatte, understreker Lind.

Yrresskadeforsikring og hjemmekontor

Gjelder yrresskadeforsikringen når du jobber hjemme? Dette spørsmålet er utgangspunktet for et faktaark utarbeidet for Forskerforbundet av Anders Hauge i Advokatfirmaet Ness Lundin DA.

Det sentrale vurderingstemaet i spørsmålet om man er yrresskadedekket ved bruk av hjemmekontor, er ifølge Hauge om skaden skjer under utførelse av ordinære arbeidsoppgaver eller ikke. Dersom du er «i arbeid» «på arbeidstedet» «i arbeidstiden», vil yrresskadeforsikringen gjelde.

Forskerforbundet har en samarbeidsavtale med Ness Lundin i saker som gjelder yrresskade, som sikrer medlemmene god bistand i slike spørsmål.

Velkommen til digitalt Forskningspolitisk seminar 10. november

Hvem skal styre forskningen, og hvor går grensene for styring? Hva slags finansiering og styring gir best forskningskvalitet? Hva skjedde med høyskoleoppgjøret? Er akademisk frihet og universitetsdemokrati mer enn avleggsse privilegier og tåpelig nostalgi?

Vi tar debatten på årets forskningspolitiske seminar, som arrangeres digitalt tirsdag 10. november 2020. Statssekretær Aase Marthe Horrigmo, stortingsrepresentant Marit Arn-

stad, NFR-direktør John-Arne Røttingen og Civita-sjef Kristin Clemet er noen av dem du vil møte.

Seminalet vil foregå fra kl. 09.00 til kl. 12.15. Noen forhåndsinnsilte foredrag vil kunne ses i forkant av seminalet. Du finner detaljert program på våre nettsider.

Nytt studentutvalg og studentpolitikk

I slutten av august ble det arrangert en digital studentkonferanse, der deltakerne vedtok ny studentpolitikk for Forskerforbundet og valgte nytt studentutvalg.

– Mitt håp er at Forskerforbundet student skal bidra med studentblikket på alle viktige saker i forbundet, sa leder Guro Elisabeth Lind i sin innledning.

Hun nevnte rekruttering til forskeryrket, undervisningskvalitet og organisering i arbeidslivet som tre saker der hun gledet seg til å samarbeide med studentutvalget.

Caroline Erviksæter fra Høgskulen i Volda fortsetter som leder av studentutvalget. Hun får med seg Leif Bjarne Hammer (University of St. Andrews), Karoline Kilsti Vassenden (UiO), Annie-Justicia Karlsson (UiT) og Victoria Alterskjær (NTNU) som utvalgsmedlemmer.

Nytt fra Hovedstyret

Hovedstyret i Forskerforbundet har vært samlet i Oslo til to dagers styreseminar og styremøte. På styremøtet ble Forskerforbundets arbeid med klima- og miljømål diskutert, og en plan for det videre arbeidet ble vedtatt. Hovedstyret behandlet også halvårsrapport om handlingsplanen for 2020 og driftsregnskap for 1. halvår 2020, og forslag til dagsorden for digitalt møte i Landsrådet 2.–3. november ble vedtatt.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.**
- **Forskerforbundet har over 23 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.**
- **Forskerforbundet arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.**

Kurs og seminarer

På grunn av koronasituasjonen har Forskerforbundet avlyst alle sentrale kurs og seminarer med fysisk oppmøte høsten 2020. Vi har høstet gode erfaringer med webinarer og digital læring i vår, og fortsetter med digital tillitsvalgt opplæring i høst. Følg med på våre nettsider for oppdatert informasjon: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjoldstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløypp. **Stab:** Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, fagsjef Jorunn Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Søimer, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseeth.

Leter etter kandidater

Hvem bør styre Forskerforbundet de neste årene? Toril Ivarsøy leder valgkomiteen som leter etter de beste kandidatene til forbundets hovedstyre, og vil gjerne ha dine forslag.

Det er et puslespill å sette sammen et godt styre. Vi leter etter den rette helheten. Kjønn, landsdeler, institusjoner, stillingskategorier – vi vil gjerne ha et styre som gjenspeiler mangfoldet av kompetanse i medlemsmassen, sier en engasjert Toril Ivarsøy på telefon fra sin arbeidsplass ved Universitetet i Bergen.

Ivarsøy leder valgkomiteen som skal lete fram de beste kandidatene til Forskerforbundets neste hovedstyre, et arbeid som er godt i gang – til tross for visse startproblemer.

– Koronapandemien har gjort jobben vår vanskeligere. Vi ønsker jo å reise mye rundt, delta på møter og seminarer og speide etter kandidater. Slik ble det dessverre ikke. Vi vil være til stede både på Landsrådet i november og de ulike sektor-

seminarene som skal arrangeres i høst, selv om de blir digitale. Det er en fin anledning til å møte tillitsvalgte fra ulike sektorer, sier Ivarsøy.

Målet er å finne kandidater med relevant, og utfyllende, kompetanse.

– Noen kommer til oss med forslag til kandidater som har en veldig sterk faglig forskningskompetanse. Men vel så viktig er det at kandidatene har fagforeningskompetanse, styreverfaring eller erfaring med tariffarbeid. Eller erfaring fra andre organisasjoner, det være seg frivillige organisasjoner, idretten eller andre tillitsverv, understreker hun.

Valgkomiteen har sendt en henvendelse til alle lokallag og fagpolitiske foreninger og bedt om innspill. Og det er fortsatt mulig å kontakte komiteen – også for enkeltmedlemmer.

– Det er bare å ta kontakt. Vi vil veldig gjerne ha flere innspill. Legg ved en begrunnelse for hvorfor du mener dette er en god kandidat, og snakk gjerne med vedkommende på forhånd slik at vi vet at hun kan tenke seg å stille. Så blir det vår oppgave å intervju aktuelle kandidater og finne den rette helheten, så vi kan legge fram en best mulig innstilling neste høst, avslutter valgkomiteens leder.

Valg i Forskerforbundet

- Representantskapsmøtet er Forskerforbundets høyeste organ, og arrangeres hvert tredje år. På dette møtet velges forbundets hovedstyre og leder.
- Representantskapsmøtet velger også en valgkomite, som har som oppgave å levere innstilling til hovedstyre for neste periode
- Dagens valgkomite ledes av Toril Ivarsøy (Universitetet i Bergen), og skal levere sin innstilling senest seks uker før representantskapsmøtet høsten 2021
- Foruten Ivarsøy består komiteen av Rolf Borgos (HINN), May-Britt Ellingsen (NORCE), Are Hugo Pripp (OUS) og Frode Sandvik (KODE)
- Valgkomiteen har startet arbeidet med å finne gode styrekandidater, og ønsker innspill fra lokallag og medlemmer. Forslag til kandidater (med begrunnelse) kan sendes til Toril.Ivarsoy@uib.no

Ett sted går grensen

23. september tar jeg turen til riksmeklerens kontor i Grensen 3 for å forsøke å finne en løsning i årets lønnsforhandlinger i staten. Dagen før årets forhandlingsfrist gikk ut, så Unio stat seg nødt til å bryte lønnsforhandlingene.

Fordi det aldri kom til reelle forhandlinger.

Null eller niks

Unio gikk inn i forhandlingene med alvoret fra koronapandemien og norsk økonomi som bakteppe. Vi viste samfunnsansvar, på samme måte som våre medlemsgrupper har vist samfunnsansvar de siste månedene. Vi var realitetsorienterte. Vi fremmet moderate økonomiske krav. Mens kravene våre til avtaleverket i tidligere oppgjør har hatt størrelsen til en gammel telefonkatalog, var årets krav få og edruelige. Men staten ville ikke forhandle.

Staten startet forhandlingene med å tilby null, og var deretter ikke til å rikke. Valget for oss og de andre hovedsammenslutningene stod mellom null og niks.

Vi var svært innstilt på å komme til en forhandlingsløsning i årets oppgjør. Unngå riksmekleren og løse problemene ved forhandlingsbordet. Vi vet at våre medlemmer hadde satt stor pris på dette.

Men man kan ikke finne en forhandlingsløsning uten først å forhandle.

Likeverdige parter

I stedet for en kamp om penger ble årets oppgjør en kamp for grunnleggende prinsipper i arbeidslivet. Vi kan ikke sitte stille og se på at retten til å være likeverdige parter utfordres av staten. Vi finner oss ikke i at arbeidsgiver skal diktere en løsning vi tvinges til å godta. Uansett hvor mye eller lite penger som ligger på bordet.

Det er gode grunner til å utfordre den rollen frontfaget har fått i det norske trepartssamarbeidet. Men det er det ingen som har gjort i år. Vi har forholdt oss lojalt til frontfaget, og har ikke krevd annet enn real-lønnsvekst for våre medlemmer. I dette oppgjøret er det staten som ikke har vist samfunnsansvar, fordi staten som arbeidsgiver ikke anerkjenner de grunnleggende verdiene i den norske modellen og viser en reell vilje til å finne kompromisser. Derfor blir kommunalminister Nikolai Astrups ord svært hule når han sier at han «hadde håpet av partene kunne finne fram til en løsning». Hvis Astrup virkelig var løsningsorientert, burde han gitt statens personaldirektør et klart mandat om å finne en akseptabel løsning i et vanskelig forhandlingsår. Det skjedde aldri.

Kampen om glidningen

Staten har lagt et regnestykke på bordet som i korthet går ut på at fjorårets oppgjør var så godt at det ikke finnes friske penger til årets oppgjør. Det såkalte *overhengeret* fra i fjor kan man enes om, men den estimerte *glidningen* for 2020 begrenser årets handlingsrom. Til det er det to ting å si.

For det første viser statistikken at det slett ikke er alle grupper i staten som har fått ta del i denne glidningen. Det er først og fremst to grupper i staten som har fått store utbetalinger: Ansatte i forsvar og på grunn av militærøvelser, og ledere i staten på grunn av store lønnstillegg. Når disse og andre grupper henter ut glidning, blir det mindre igjen til felles fordeling.

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Unio fortsetter å ta samfunnsansvar – også når staten fraskriver seg sitt»

Men hvorfor skal en forsker eller politikvinne betale regningen for ledernes lønnsfest?

For det andre er utsiktene i norsk økonomi svært usikre. Staten legger til grunn dårligere tider og lav prisvekst i sitt tilbud. Men hva hvis de økonomiske utsiktene endrer seg? Unio foreslo i forhandlingene en «etterreguleringsklausul», som gjør det mulig å justere oppgjøret hvis statens egne utregninger viser seg å bomme – og det plutselig skulle dukke opp en liten kake på bordet. Men heller ikke dette kunne staten godta. Det er svært problematisk at staten ikke vil unne sine egne verdifulle ansatte sin del av kaken i årets oppgjør.

Statens ansvarsfraskrivelse

Nå gjør vi oss klare for mekling og igangsetter normal konfliktberedskap. Vi skal gjøre det vi kan for å finne en løsning, men blir det konflikt i år, er det fordi staten ikke tar ansvar og i stedet velger å utfordre sentrale prinsipper og verdier i arbeidslivet. Unio fortsetter å ta samfunnsansvar – også når staten fraskriver seg sitt.

Ett sted går grensen. Og derfor blir det en tur til Grensen også i år.

**FORSKER
FORBUNDET**

VI TREKKER 5 PAR OAKLEY!
Sjekk ut den nye nettsiden
www.forskerforsikring.no og vinn FETE
solbriller!

**Scan QR-koden
for å delta!**

*Siste frist å svare
er 20. oktober!*